

YENİ YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ KAPSAMINDA ANKARA İLİNDEKİ DEVLET TEŞVİK VE DESTEKLERİ ÜZERİNDE BİR ANALİZ

Ahmet EFE¹

¹Ankara Kalkınma Ajansı, İç Denetçi, icsiacag@gmail.com

ÖZ

Neoliberal ekonomik düzenin bir gereği olarak devlet kurumları piyasa aktörlerini cezbe çekmek ve kamu kaynaklarını onların ilgilerini arttıracak şekilde kullanmada yarışmayı bir esas haline getirmişlerdir. E-devlet sistem ve uygulamaları da bu anlamda yatırımcılara en hızlı hizmeti sağlayacak şekilde yapılandırılmakta ve çeşitli kurumlar tarafından uygulanan teşvik mekanizmalarının etkin ve verimli bir şekilde işletilmesi için sürekli geliştirilmektedir. Bu çalışmada ne tür durumlarda hangi destek araçlarının kullanılması gerektiği ve piyasa dengelerini bozmadan kamu otoriteleri tarafından nasıl yönetilmesi gerektiği yerli ve yabancı literatür taraması yapılarak Ankara verileri üzerinden tartışılmaktadır. Özellikle Devlet Denetleme Kurulu raporunda belirtilen; hibe yönetiminde koordinasyonsuzluk ve verilen hibelerin kuruluş amaçları doğrultusunda kullanılmaması gibi tespitleri ışığında analiz edilerek genel çıkarımlar yapılmaya ve teşvik ve desteklerle ekosistem arasında ne tür bir ilişki olduğu tespit edilmeye çalışılmaktadır. Sorun çözücü bir yöntemle Ankara ekosistemi özelinde teşvik ve mali desteklerin etkin ve verimli kullanılarak piyasada bozucu bir etkide bulunmadan ve vergi kayıplarına yol açmadan kullandırılması için bir takım çözüm önerileri geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: kamu teşvik yönetimi, neoliberal kamu yönetimi, ekosistem, e-devlet, ihracat politikası

JEL Sınıflandırması: E22, E61, G31, O23, O31

AN ANALYSIS OF STATE INCENTIVES AND FINANCIAL SUPPORTS UNDER THE NEW INVESTMENT INCENTIVE SYSTEM IN ANKARA

ABSTRACT

As a requirement of the neoliberal economic order, state institutions have made the competition a basis for attracting market actors and using public resources to increase their interest. In this sense, e-government systems and applications are structured to provide the fastest service to investors and accountability to all public incentive institutions for effectiveness and efficiency of their operations. Here a survey of national and international literature based on various data

of incentives in Ankara is being conveyed to understand in which circumstances and which support mechanisms should be used by government authorities without any harm to market competition. To make root cause analysis based on the problem definitions in the report of the State Auditing Board such as that discoordination in the management of incentives and supports, misalignment with plans and policies and lack of monitoring and control mechanism. It is tried to make some derivations and solutions stemming from relationship of incentives with investment ecosystem. With a solution finding methodology some recommendations are developed for decision makers in Ankara, in order for a better ecosystem as a result of the best plans, policies and implementation of incentives and financial supports more efficiently and effectively without destructive effects over market competition and tax revenue.

Key Words: State Incentive Management, Neoliberal Public Management, Ecosystem, E-Government, Export Policy

Jell Classification: E22, E61, G31, O23, O31

GİRİŞ

Dünyanın dört bir yanında hükümetler, ekosistemleri, yaşam boyu destek hizmeti veren çok değerli doğal kaynaklar olarak görüyorlar. Buradaki zorluk, bu tanınmayı, doğal sermayedeki akıllı yatırımlara büyük ölçüde rehberlik edecek teşviklere ve kurumlara dönüştürmektir. Her biri burada bulunan üç ana cephede ilerlemeler gerekmektedir:

- Ekosistem üretim fonksiyonları ve hizmet haritalaması;
- Uygun finansman, politika ve yönetim sistemlerinin tasarımı; ve
- Bunları çeşitli biyofiziksel ve sosyal bağlamlarda uygulama sanatı.

Ekosistem üretim fonksiyonlarının bilimsel anlayışı hızla gelişmektedir. Ancak ulusal sermayenin ve diğer mekanizmaların sistemleri aracılığıyla doğal sermayenin kararlara dahil edilmesinde kısıtlayıcı bir faktör olmaya devam etmektedir. Çok çeşitli hizmetler ve mekânlar için yeni kurumsal yapılar kurulmakta, kapsam ve sınırlamalarının sistematik olarak değerlendirilmesi için bir ihtiyaç ve fırsat yaratılmaktadır. Son olarak, tecrübenin resmi paylaşımının ve gelecekteki çalışmalar için önceliklerin tanımlanmasının, inovasyon oranını ve yeni yaklaşımların alımını büyük ölçüde hızlandıracağı açıktır.

Yeni girişimler başlatmak, var olanları genişletmek veya tesislerin yerini değiştirmek isteyen büyük ve küçük işletmeler için finansmana erişim çok önemlidir. Küçük işletmeler ve girişimciler genellikle evlerinin ve kredi kartlarının sağladıklarının ötesinde krediye erişmeye ihtiyaç duyarken, büyük şirketler finansman maliyetlerini azaltmanın yollarını aramaktadır. Büyük bankalar ve yatırımcılar büyük işletmelere borç vermeye hazırdırlar. Uygun maliyetli

Ocak-haziran döneminde imalat sektörü, yaklaşık 1.500 destekli projeye aslan payını alırken, diğer projeler enerji, hizmetler, madencilik ve tarım sektörlerinden seçildi. Tüm projelerin 2.100'den fazlası - 51.44 milyar liralık bir yatırımı temsil eden - yerli firmalar tarafından geliştirilmiştir. 1.368 proje yeni yatırım olurken, 691 proje genişleme yatırımı ve 245 diğer yatırım türü olmuştur. 2018 yılında 157 milyar liralık yatırım öngören toplam 5.914 proje yatırım teşvik belgesi aldı.

Bu çalışmamızın amacı, yatırım ve teşviklerle ilgili olarak literatür bilgisini kısaca vermekle birlikte genelde Türkiye’de bu alandaki düzenlemeler ve özelde ise Ankara istatistikleri ve ekonomisi üzerindeki etkilerini değerlendirerek sistemin geliştirilmesi için öneriler geliştirmeye çalışmaktır. Bu amaçla çeşitli kurumlar tarafından hazırlanan raporlardan ve TÜİK verileri gerekli bilgiler elde edilerek Kalkınma Ajansları görevleri ve beklenen etkileri ile ilişkili bir şekilde problem analizi yapılmaya ve çözüm üretilmeye çalışılmaktadır.

YÖNTEM VE LİTERATÜR

Bu çalışma, 01.08.2009–28.02.2015 tarihleri arasında Ekonomi Bakanlığı tarafından Ankara’da yapılacak yatırımlar için düzenlenen 950 adet Yatırım Teşvik Belgesine ilişkin veriler kullanılarak hazırlanmıştır. Bu yatırım teşvik belgelerinin 57 tanesi yabancı sermayeli şirketler tarafından alınmıştır ve bunların hepsi Ankara’da kurulmuştur. Ayrıca 21 adet yatırım teşvik belgesi Ankara dışındaki Türk firmaları tarafından alınmış olup bunların tamamı 2012 yılı ilk 6 aylık döneminde düzenlenmiştir. Ankara özelinde verilen yatırım teşvik belgelerinin %58’i Komple Yeni Yatırım türündeki yatırımlar için düzenlenirken, %42’si ise modernizasyon, ürün çeşitlendirme, tevsi, tamamlama, nakil, yenileme ve entegrasyon türündeki yatırımlar için düzenlenmiştir. Verilerin incelendiği dönemde sabit yatırım tutarı toplamı 1,43 milyar TL olan 22 teşvik belgesi de iptal edilmiştir. Bir kurumun, Yatırım Teşvik Belgesi almış olması, yatırımını tamamlanmış olduğunu veya başarıyla tamamlamış olduğunu göstermediği gibi yatırım teşvik belgesinin iptal edilmiş olması da yatırım yapılmadığı veya vazgeçildiği anlamına gelmeyebilir. Bu durumlar için firma bazında araştırma yapmak gerekmektedir.

Literatürde devlet teşvikleri ile yürütülen projelerle ilgili ciddi sorunlar meydana geldiği, kaynakların amaçları doğrultusunda ve kamusal alandaki en iyi sonucu verme noktasında ciddi eksiklikleri olduğu gibi tespitler yapılmıştır. Bunlardan bazılarna değinmekte yarar görülmüştür. Ulaştırma altyapısı, kamu binaları ve önemli spor etkinlikleri gibi devlet tarafından finanse edilen projeler normalde bazı genel toplumsal amaçlara hizmet etmeyi ve nihayetinde tüm ulusun yararına olmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, birçok durumda, faydalar belirli gruplarda veya bölgelerde (örneğin yerel kamu malları) nispeten yoğunlaşmıştır.

Bu tür projelerin yeniden dağıtımını teşvik etmek veya sigorta ya da dış yardım sağlamak gibi devlet tarafından finanse edilmesinin iyi nedenleri olabilir. Bununla birlikte, bu tür projeler genellikle proje teklifinin hazırlanmasında büyük oranda yer alan imtiyazlı bir gruba “lütuf” olarak görünecektir.

Yatırımcı şirketleri çekmek (veya tutmak) için vergi indirimlerini, finansal teşvikleri ve kamu yatırımlarını kullanmak, birçok yerel yönetim için birincil ekonomik kalkınma aracıdır. Genellikle yerel istihdam politikaları, hibeler, düşük faizli finansman ve diğer ekonomik kalkınma teşvikleri yoluyla sermayenin arttırılmasına odaklanır. Teori, sermaye sübvansiyonlarının iş yaratma etkilerini sınırlayan sağlam davranışlar yarattığını öngörmektedir. Verilen mali destekler ile vergi teşviklerinden aslında belirli odak grupların yararlandıkları ve piyasada rekabeti bozucu olumsuz etkilerinin de olabildiği üzerinde pek çok araştırma yapılmıştır. Genelde Neoliberal ve Klasik iktisat ekolü bu tür teşviklere karşı iken yapısalcı okul aile Keynezyen gruplar nitelik ve nicelik olarak farklılaşmakla birlikte genel olarak olumlu yaklaşmaktadırlar.

Konu ile ilgili olarak OECD, IMF, Dünya Bankası ve Avrupa Birliği gibi ulusüstü kuruluşlar tarafından çeşitli araştırmalar da yapılmaktadır. Örneğin, Bartik (2018) tarafından hazırlanan bir raporda, ABD'deki eyalet ve yerel yönetimler tarafından işletmelere sağlanan ekonomik kalkınma teşviklerinin (örneğin, emlak vergisi indirimleri veya iş yaratma vergisi kredileri gibi vergi teşvikleri) etkilerini inceleyen bir simülasyon modelinden sonuçlar sunmaktadır. Model, iktisadi faaliyetler ve kamu politikası ile ilgili farklı varsayımlar altında, teşvik politikalarının yerel sakinlerin gelirleri üzerindeki etkilerini, hem farklı gelir türleri (örneğin, işgücü geliri ile mülk gelirinine karşı) hem de farklı gelir grupları için simüle etmektedir. Teşviklerin işletme maliyetleri üzerindeki etkilerine bağlı olarak daha fazla iş yaratma etkisi varsa ve özellikle teşviklerin bazen yüksek teknoloji üretimi için tahmin edilen kadar çarpanları varsa, yerel gelirler için teşviklerin net faydalarının daha fazla gerçekleştiği tespit edilmiştir. Teşvik tasarımı ve finansmanı da önemlidir. Vergi teşvikleri, bazen tahmin edildiği kadar verimli olan özelleştirilmiş hizmetlerle (örneğin, özelleştirilmiş iş eğitimi) değiştirilirse, net faydaların muazzam ve aşamalı bir şekilde artacağı tespit edilmiştir. Teşviklerin nasıl ödendiği - hangi vergilerin artırıldığı veya hangi harcamaların kesildiği - fırsat maliyetleri de büyük önem taşır. Glaeser (1996) tarafından yapılan bir araştırmada, yerel yönetimler gelirlerini en üst düzeye çıkardıklarında, emlak vergileri yeterli olanak sağlanması için teşvik sağladığı belirtilmiştir. Yerelde başlıca karşılık, yerel vergi gelirlerini belirleyen mülk değerlerini belirler. Konut talebi esnek olmadığı sürece, emlak vergileri yerel yönetimler için götürü

vergilerden daha güçlü teşvikler sağlayacaktır. Mevcut emlak değerleri gelecekteki başlıca seviyelere ilişkin beklentileri yansıttığından, emlak vergileri en miyop hükümeti için bile geleceğe yatırım yapması için teşvikler yaratmaktadır. Yerel emlak vergileri, yerel halkın teşviklerini vergiyle sınırlandırmak için de kullanılabilir; daha yüksek seviyelerde yerel emlak vergilerinin toplam vergi yükünün düşmesine neden olduğu durumlar da vardır.

Vergi teşvikleri, belirli bir süre için ekipman mallarına yapılan yatırım gibi belirli bir faaliyette bulunmaya teşvik olarak sunulan bir kesinti, hariç tutulması veya vergi borcundan muaf tutulması anlamına gelir, Smith (2003). Clark, Cebreiro ve Bohmer (2007) vergi teşviklerini, özel krediler, tercihli bir vergi muamelesi veya vergi borcunu erteleyen özel istisnalar, istisnalar, indirimler veya krediler olarak tanımlamaktadır. Vergi teşvikleri kavramı, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin mali politikalarında yatırım büyümesini teşvik etmek için yaygın olarak kullanılmaktadır. Son elli yılda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde devlet yatırım vergi teşvikleri çoğalmaktadır. Bu teşviklere bazen büyük kamu projeleri öncü olmaktadır. Kamu projeleri farklı üne sahiptir. Maliyet aşımı sorunu özellikle iyi belgelenmiştir (Flyvbjerg ve diğerleri, 2003). Aynı derecede ciddi, ancak daha az çalışılmış olan, projeler kullanıcıların ve toplumun beklentilerini karşılamadığında ortaya çıkan sorunlardandır. Aşırı durumlarda, yatırımlar ve hibeler israf edilir. Flyvbjerg ve diğ. (2003) ulaştırma sektöründeki istikrarlı fayda eksiklikleri sorununu tartışmışlardır. Ayrıca, çevresel ve diğer olumsuz yan etkilerin sistematik olarak küçümsendiğini, bölgesel ekonomik faydaların ise fazla tahmin edildiğini tespit etmişlerdir. Solberg ve Preuss (2007), büyük spor etkinliklerinin çoğu zaman turizmle ilgili ve diğer ekonomik etkilerle nasıl haklı çıkarıldığını, ancak bu gibi etkilerin gerçekleştirilemediğini değerlendirmiştir. Ayrıca, bazı yazarlar birçok BİT projesinin kullanıcıların beklentilerini karşılamadığını ve terk edildiğini veya elden geçirildiğini ileri sürmektedirler (Cicmil ve Braddon, 2012).

Cantarelli ve arkadaşları yapılan bir araştırmada (Cantarelli ve diğ. 2010), kamu tarafından finanse edilen projelerin başarısızlıkları için her biri belirli projelerde değişen derecelere ilgili olabilecek dört açıklama bulmuşlardır. Ancak bunlar genellikle birbirlerini pekiştirmektedir: 1. teknik, 2. psikolojik, 3. ekonomik ve 4. politik açıklamalar. Bunlar hemen her proje açısından dikkate alınabilir doğrulamaları ve gerekçelendirmeleri içermektedirler. Hükümet ile havuz ve ayrıcalıklı gruplar arasındaki ilişkiyi temsilci olarak açıklamak ve finansman koşullarının ön uçta ciddi bir çıkar çatışması yaratabileceğini ve projelerin stratejik olarak başarısız olmasına

neden olabileceğini göstermek için ajans teorisini (Vekil Kuramı)⁴³ kullanan çalışmalar mevcuttur.

Samset (2003), gerçekten kalkınma projelerinde başarılı olmak için, projelerin sadece operasyonel değil, taktik ve stratejik olarak da iyi performans göstermeleri gerektiğini ortaya koymuştur. Son yıllarda, bazı yazarlar projeler üzerinde bütünsel ve “büyük bir resim” perspektifi almanın önemini vurgulamışlardır (Morris, 2013; Shenhar, 2004; Williams ve Samset, 2012). Ayrıca, projelerin ön kabul aşamasının kritik rolünü vurgulamışlardır. Bu, projenin gerekelendirildiği ve temel varsayımların yapıldığı aşamadır. Zayıf proje fikirleri de bu aşamada ücretsiz olarak gösterilebilir. Ancak, uygulamada, bu erken aşamada bir proje kavramının kabul edilmesi, ürettiği beklentiler nedeniyle tersine çevrilmesi neredeyse imkansız olabilir. Cantarelli ve diğ. (2012), “resmi kilitleme” terimini, karar vericilerin, resmi karar vermeden önce fiilen taahhüt ettikleri durumu tanımlamak için kullanmışlardır. Van Wee (2013) ise uluslararası literatürde bildirilen maliyet aşımalarının büyük ölçüde göz ardı edilme ihtimalinin yüksek olduğunu, çünkü çoğu çalışmada nihai maliyetin bu işe tahsis edilmiş olan resmi bütçe ile karşılaştırılmasının yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yerine, develete olan nihai maliyeti fiili bir onay anında yapılan tahminle karşılaştırmak gerektiğini savunmuştur. Andersen ve diğ. (2016), devlet tarafından finanse edilen 12 Norveç projesini en erken aşamalarında araştırmış ve ilk tahminden resmi olarak onaylanmış bütçeye olan artışın önemli olduğunu (ortalama yüzde 350) ve onaylanan bütçeden nihai maliyete yapılan artışın çok daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar, Norveç'ten daha büyük bir örnek içeren ancak yol projeleriyle sınırlı olan daha yeni bir çalışma ile doğrulanmıştır (Welde ve Odeck, 2017).

Araştırmamızda teşvik ve mali destek sistemi ile ilgili olarak sorunlar olduğuna dair Devlet Denetleme Kurulu (DDK) tarafından yapılan incelemelerdeki tespitlerden hareket edilmektedir. Bölgesel kalkınma projelerini destekleyen KA yapısı üzerinde ciddi sorunlar bulunduğu ve devlet desteklerinin yerelde iyi yönetilmediği sonucuna varıldığı söylenebilir. Aşağıda kalkınma ajansları mali destekleri özelinde DDK tarafından tespit edilen 43 adet problemden 2 adedine örnek olarak yer verilmektedir.

- Hibe Yönetiminde Koordinasyonsuzluk
- Verilen Hibelerin Kuruluş Amaçları Doğrultusunda Kullanılmadığı

Yukarıda belirtilen iki adet sorun temel alındığında devlet tarafından verilen bazı destek mekanizmalarının amaçları doğrultusunda kullanılmayabildiği, teşvik ve hibe veren kurumlar

---

⁴³ Bu kuramın detayları için bkz: <https://www.investopedia.com/terms/a/agencytheory.asp>

arasında bir koordinasyon olmadığı ve dolayısıyla aynı zamanda aynı alanda birden fazla hibe veya teşvik olabildiği veya aynı kimselerin birden fazla imkânlardan yararlanabildiği bir sorun olarak ele alınabilir. Ayrıca teşvik ve hibeler konusunda denetim, kontrol, etki değerlendirme ve raporlama amacıyla etkili bir şekilde kullanılabilecek bir mekanizmanın da mevcut olmadığı diğer sorunlarla ilişkili problemler olarak ele alınmıştır. Bu çalışmamızda yukarıda belirtilen sorunla temel alınarak Ankara özelinde bazı teşvik ve hibe mekanizmalarına ait işleyiş ve veriler analiz edilerek bazı çıkarsamalarda bulunulacaktır. Bundan önce konula ilgili literatür hakkında bir değerlendirme yapıldıktan sonra mevcut sistemin işleyişi ve aktörleri hakkında bir takım bilgiler verilecektir.

TÜRKİYE'DE YATIRIM BÖLGELERİ SINIFLANDIRMASINA GÖRE DESTEKLER

Hazine ve Maliye Bakanlığının verilerine göre aşağıdaki temel başlıklarda vergi teşvikleri mevcuttur:

Türkiye'de Vergi Teşvikleri

TEŞVİK TÜRLERİ	DAYANAKLARI VE AÇIKLAMASI
<u>A- YATIRIMIN MUHASEBE İNDİRİMİ</u>	5479 sayılı Kanuna göre; <ul style="list-style-type: none"> • 01.01.2006 tarihinden önce indirilemeyen istisna tutarı, önceki yıllarda yetersiz kazanç nedeniyle, • 01.01.2006 tarihinden sonra yapılacak yatırım harcamaları nedeniyle hesaplanacak muafiyetler. Önceden Kaldırılan Gelir Vergisi Kanunu'nun 1-6. Ekleri çerçevesinde başlatılan yatırımlar için 24.04.2003 tarihinden önce sunulan başvurulara dayalı teşvik belgeleri, • 01.01 tarihinden sonraki yatırım harcamaları hesabında hesaplanacak muafiyetler .2006, Gelir Vergisi Kanunu'nun 19. Maddesi kapsamında 01.01.2006 tarihinden önce başlayan yatırımlarla ekonomik ve teknik bütünlük sağlanması, yatırım indirimi istisnası olarak düşülebilir.
<u>B- ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME İNDİRİMİ (ARGE)</u>	Yeni teknolojiye yönelik harcamaların % 40'ı ve işletme yapısında gerçekleşen bilgilerin aranması ve 01.04.2008'den geçerli olması bu harcamaların% 100'ü yıllık vergi beyannamesi ile beyan edilen kurum kazancından indirilebilmektedir.
<u>C- ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME (AR-GE) FAALİYETLERİNE İLİŞKİN DİĞER TEŞVİKLER</u>	Birincil sekmeler 1- Ar-Ge İndirimi <ul style="list-style-type: none"> • Teknoloji merkezi olarak faaliyet gösteren işletmelerde Ar-Ge harcamaları, • Ar-Ge merkezlerinde yapılan Ar-Ge harcamaları, • Kamu kurumları, kamu kurum ve kuruluşları tarafından desteklenen Ar-Ge ve inovasyon projeleri, Kanun uyarınca oluşturulan vakıflar veya uluslararası fonların desteklediği projeler, • Rekabet öncesi işbirliği projeleri, • İşletmeler tekno işletmelere sağlanan sermaye desteğinden yararlanır; Yukarıda belirtilen Ar-Ge ve yenilik harcamalarının tümü ve; <ul style="list-style-type: none"> • 500 ve daha fazla eşdeğer tam zamanlı Ar-Ge personeli istihdam eden Ar-Ge merkezlerinde harcamalardaki artışın bir yarısı, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 10. maddesi uyarınca kurum kazancı ve ticari gelir belirlenirken iskonto edilir. Ayrıca, bu harcamalar Vergi Usul Kanunu (213 sayılı Kanun) ile amortismanına tabi tutulur. Kârın yetersizliğinden dolayı ilgili mali yılda iskonto konusu olmayan Ar-Ge indirimi, bir sonraki mali yıla devredilebilir. Aktarılan miktar, takip eden yıllarda 213 sayılı Kanun uyarınca her yıl için belirlenen yeniden değerlendirme oranı ile artırılır. (5746 a.3 / 1 sayılı kanun) 2- Gelir Vergisi Stopajı Teşvikleri

	<p>Aşağıdaki işletmelerde istihdam edilen kamu görevlileri dışındaki Ar-Ge ve destek personelinin ücretleri gelir vergisinden muaf, doktora dereceli personel için% 90, diğer personel için% 80 oranında muafır:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Teknoloji merkezi olarak faaliyet gösteren işletmelerde işe alınan personel, - AR-GE merkezlerinde işe alınan personel; - Kamu kurum ve kuruluşlarının desteklediği AR-GE ve inovasyon projelerinde, Kanun uyarınca oluşturulan vakıflarda veya uluslararası fonlarca desteklenen projelerde çalışan personel, - Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından yürütülen Ar-Ge ve inovasyon projelerinde işe alınan personel, - Teknolojik işletmelere sağlanan sermaye desteğinden yararlanma hakkı bulunan işletmelerde işe alınan personel, - Rekabet öncesi işbirliği projelerinde işe alınan personel. <p>Ayrıca, 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Kanununun Teşvik Kanununda belirtilen Ar-Ge ve asgari ücrete asgari geçim indirimi uygulandıktan sonra hesaplanan gelir vergisi, doktora derecesine sahip personel için% 90 oranında ve% oranında iptal edilir. Diğer çalışanlar için% 80'i, stopaj vergisi beyannamesi üzerinden 31/12/2013 tarihine kadar değerlendirilen vergiden düşülerek hesaplanır . (Gelir Vergisi Kanunu Geçici madde 75)</p> <p>3- Sigorta Primi Desteği Her çalışan için, Ar-Ge ve inovasyon faaliyetleri kapsamında kazandığı ar-ge ve asistan personelin ücretleri üzerinden hesaplanan işverenin sigorta priminin yarısı, beş yıllığına Maliye Bakanlığı bütçesi tarafından finanse edilir. yıl. 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununun 2 nci maddesinin geçici fıkrası uyarınca ücretlerini vergiden muaf tutulan personelin sigorta primi, muaf tutuldukları maaşlar üzerinden hesaplanan ve ayrıca işveren sigorta primi payının yarısı kadardır. Muafiyet uygulandığı sürece Maliye Bakanlığı en fazla beş yıl süreyle geçerlidir. (5746 a.3 / 3 sayılı kanun)</p> <p>4- Damga Vergisi Muafiyeti 5746 sayılı Kanun uyarınca her türlü Ar-Ge ve inovasyon faaliyetine ilişkin hazırlanan tüm belgeler damga vergisinden muaf tutulmuştur. (5746 a.3 / 4 sayılı kanun)</p> <p>5- Techno Kurumsal Sermaye Desteği Teknoloji ve yenilik odaklı iş fikirlerinin katma değer ve nitelikli personel yaratma potansiyeli yüksek işletmelere dönüşümünü desteklemek amacıyla; 100.000 TL'ye kadar tekno kurumsal sermaye desteği, bir garanti talebinde bulunmadan bir kez verilecektir. Tekno girişim sermayesi desteği, örgün eğitimi almış kişilere verilecek ve bir yıl içinde herhangi bir üniversiteden mezun olacak; Yüksek lisans öğrencileri, doktora öğrencileri veya lisans, yüksek lisans veya doktora derecelerini başvuru öncesi başvuru tarihinden en fazla beş yıl önce almışlardır. (5746 a.3 / 5 sayılı kanun)</p>
<p><u>D- EĞİTİM VE ÖĞRETİM İŞLETMELERİNE İLİŞKİN MUHASEBE</u></p>	<p>Özel okul öncesi eğitim, ilköğretim, özel eğitim ve orta öğretim okullarından elde edilen kazançlar, ilgili Bakanlığın değerlendirilmesinden sonraki beş vergi dönemi için ve Bakanlıkça belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde gelir vergisinden muafır. Maliye Muafiyet, okulların faaliyetlerine başladıkları ilk vergi dönemini takip eden beş vergi dönemi için geçerli olacaktır.</p> <p>Muafiyetten yararlanmak isteyenler, faaliyetlerinin başlamasının ardından yazılı olarak Bakanlığımıza başvurmak zorundadır.</p> <p>(Gelir Vergisi Kanunu a.20; Kurumlar Vergisi Kanunu a.5 / 1-I; Gelir Vergisi Genel Tebliği 254; 5228 sayılı Kanun Geçici a.1)</p> <p>625 sayılı Kanun hükümlerine tabi olan özel okullar tarafından, ilgili dönemin kapasitelerinin% 10'unu geçmemek koşuluyla verilen ücretsiz eğitim ve öğretim hizmetleri katma değer vergisinden muafır. (Katma Değer Vergisi Kanunu a. 17/2-b)</p> <p>Ayrıca, Bakanlar Kurulunun vergi muafiyeti verdiği tröstlere bağlı işletme rehabilitasyon merkezlerinden elde edilen kazançlar veya kamu yararına yarar sağlayan dernekler beş vergi dönemi için kurumlar vergisinden muafır. (Kurumlar Vergisi Kanunu a.5 / 1-i)</p>

<p><u>E- ARAÇLARDA YAĞLAMA, YAĞ ARAŞTIRMASI VE TEŞVİK BELGELİ YATIRIMLAR</u></p>	<p>(1)</p> <ul style="list-style-type: none"> · Deniz, hava ve demiryolu araçlarının teslimi, · Yüzer sistem ve araç teslimatı, · Bu araçların imalatı ve yapımı ile ilgili olarak verilen teslimat ve hizmetler. · Bu araçların tadilat, bakım ve onarım hizmetleri <p>İşletmeleri kiralama yapan mükelleflere sağlanan, hava ve demiryolu taşıma araçları, yüzer sistem ve araçlar veya bu araçları çeşitli şekillerde işleten katma değer vergisinden muaftır.</p> <p>(Katma Değer Vergisi Kanunu a. 13/1-a, Katma Değer Vergisi Kanunu Genel Tebliği II / B-1)</p> <p>(2) Petrol Arama Kanunu hükümleri kapsamında petrol arama faaliyetleri ile ilgilenen işletmelere sağlanan mal ve hizmetlerin keşfedilmesi, işletilmesi, zenginleştirilmesi ve arıtılması; katma değer vergisinden muaftırlar.</p> <p>(Katma Değer Vergisi Kanunu a.13 / 1-c, Katma Değer Vergisi Kanunu Genel Tebliği II / B-3, II / B-4)</p> <p>(3) Yatırım teşvik belgesine sahip olan vergi mükelleflerine makine ve teçhizatın teslimi, teslimatın bu sertifika kapsamında olması koşuluyla katma değer vergisinden muaftır.</p> <p>(Katma Değer Vergisi Kanunu a.13 / 1-d, Katma Değer Vergisi Kanunu Genel Tebliği II / B-5)</p> <p>(4) Bundan sonra bahsi geçen işletmelerle ilgili mal ve hizmetlerin, liman ve havaalanlarının inşaat, restorasyon ve genişletme işlerini kendileri yapan veya bu işlerle başkalarını ilgilendiren vergi mükelleflerine teslim edilmesi katma değer vergisinden muaftır. (Katma Değer Vergisi Kanunu a. 13/1-e, Katma Değer Vergisi Kanunu Genel Tebliği II / B-6)</p> <p>Ek II Özel Vergi Kanunu Listesi'nde listelenen malların teslimi; bu malların, bu faaliyetlerde kullanılacak 6326 sayılı Petrol Kanununa göre petrol arama ve üretimi yapan firmalara verilmesi şartıyla, vergiden muaftır. (Özel Vergi Kanunu a.7.1.b) (Özel Vergi Kanunu Listesi (I) Genel Tebliği II / C-2)</p>
<p><u>F- ENDÜSTRİYEL BÖLGELERDE VERGİ TEŞVİKLERİ</u></p>	<p>Sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren gelir ve kurumlar vergi mükelleflerine yönelik teşvikler, 5084 sayılı Yatırım Teşvik ve İstihdam Yasasında belirtilmiştir.</p> <p>Bu bölgelerde faaliyet gösteren vergi mükellefleri gelir vergisi stopajı teşviki, sigorta primi işveren hissesi, serbest yatırım alanı ve enerji desteği ile desteklenmektedir.</p> <p>1- Gelir Vergisi Stopajı Teşvik (5084 a.3, a.7 / s sayılı yasa ve 1 numaralı ve 2 numaralı yatırım ve istihdamı destekleme genel tebliği)</p> <p>2- Sigorta Primi Teşvikine İşveren Katkısı: (5084, a.4, a.7 / h sayılı kanun)</p> <p>3- Ücretsiz Yatırım Yeri Ataması: (5084 sayılı yasa, a.5)</p> <p>4- Enerji Desteği (5084 sayılı kanun, a.6, a.7 / s)</p> <p>5- Vergi Muafiyeti</p> <p>Organize sanayi veya teknoloji geliştirme bölgelerindeki taşınmaz malların tahsis veya dağıtım veya entegrasyon işlemleri vergiden muaftır.</p>
<p><u>G- TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİNDE VERGİ TEŞVİKLERİ</u></p>	<p>Teknoloji Gelişen Bölgeler Kanunu'na göre yapay makale 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Söz konusu bölgelerde faaliyet gösteren mükelleflerin teknoloji geliştiren bölgelerindeki yazılım ve araştırma-geliştirme faaliyetlerinden elde edilen kazançlar, 31.12.2023 tarihine kadar gelir vergisi ve kurumlar vergisinden muaftır. <p>Yürütme şirketi bu yasanın uygulanmasına ilişkin her türlü vergi, harç ve harçtan muaftır.</p> <p>Ar-Ge personelinin ve bu bölgelerde çalışan bu işlerle ilgili destek personelinin ücretleri 31.12.2023 tarihine kadar her türlü vergiden muaftır.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bu bölgelerdeki araştırmacı, yazılım programcısı ve araştırma ve geliştirme personelinin bu bölgelerdeki maaşları 31.12.2023 tarihine kadar gelir vergisinden muaftır.

	<p>- 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yasası'nın uygulanması kapsamında edinilen kazanımlar, teknoloji geliştirme bölgesinin icra şirketleri tarafından da 31.12.2023 tarihine kadar gelir veya kurumlar vergisinden muaf tutulmaktadır.</p> <p>Bu istisnalar aynı zamanda, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) - Teknoloji Araştırma Bölgesi Serbest Bölge Bölgesi İcra Şirketi'ne, bu bölgede faaliyet gösteren gelir ve kurumlar vergi mükelleflerine ve araştırmacı, yazılım programcısı ücretlerine de uygulanacaktır. ve bu bölgede çalışan araştırma ve geliştirme personeli.</p> <p>(Teknoloji Gelişen Bölgeler Hukuku Geçici Madde 2, Kurumlar Vergisi Genel Genelgesi 1)</p> <p>Teknoloji geliştiren bölgelerde iş yapan girişimcilerin kazanımlarının gelir veya kurumlar vergisinden muaf olduğu dönemde; Sadece bu bölgelerde ve sistem yönetimi, veri yönetimi, iş uygulamaları, sektörel, internet, mobil ve askeri kumanda kontrol uygulama yazılımı şeklinde üretilen teslim ve hizmetler de katma değer vergisine dahil değildir. (Katma Değer Vergisi Kanunu Geçici Madde 20)</p> <p>Organize sanayi veya teknoloji geliştirme bölgelerindeki taşınmaz malların tahsis veya dağıtım veya entegrasyon işlemleri vergiden muaftır. (Vergi Kanunu a.59 / n)</p>
<p><u>H- SERBEST BÖLGELERDE UYGULANAN VERGİ TEŞVİKLERİ</u></p>	<p>3218 sayılı Serbest Bölge Kanunu'nun 3. maddesine göre:</p> <p>1- 06.02.2004 tarihinden önce ve bu tarihte kurulan serbest bölgelerde faaliyet gösterme ruhsatı bulunan mükellefler, bu bölgelerde elde ettikleri gelirleri, lisanslarında belirtilen süre ile sınırlı olarak gelir ve kurumlar vergisinden muaf tutulmaktadır.</p> <p>2- Tam üyelik tarihinin yıllık vergi dönemi bitimine kadar Avrupa Birliği'ne:</p> <p>a. Bu mamullerin satışından elde edilen serbest bölgelerde üretim yapan vergi mükelleflerinin gelirleri gelir vergisinden veya kurumlar vergisinden muaftır.</p> <p>b. Serbest bölgelerde üretilen ürünlerin FOB maliyetinin% 85'ini ihraç eden vergi mükellefleri için çalışan personelin ücretleri gelir vergisinden muaftır. Toplam satış tutarı% 85'in altında olduğu için vade tarihinde tahsil edilemeyen vergi, gecikme ücreti ile herhangi bir ceza olmadan tahsil edilir.</p> <p>Serbest bölgelerdeki faaliyetlerle ilgili tüm prosedürler ve yazılı belgeler damga vergisinden ve diğer vergilerden muaftır.</p>
<p><u>I- ORGANİZE ENDÜSTRİYEL BÖLGELERDE UYGULANAN VERGİ TEŞVİKLERİ</u></p>	<p>1. Gelir Vergisi Stopajı Teşviki (5084 a.3, a.7 / s sayılı yasa ve 1 numaralı ve 2 numaralı yatırım ve istihdamı destekleme genel tebliği)</p> <p>2. İşveren Katkı Teşvik (5084, a.4, a.7 / h sayılı kanun)</p> <p>3. Ücretsiz Yatırım Yeri Ataması (5084 sayılı yasa, a.5)</p> <p>4. Enerji Desteği (5084 sayılı kanun, a.6, a.7 / s)</p> <p>5. Organize sanayi bölgelerinin tüzel kişiliği, 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu'nun uygulanmasına ilişkin her türlü vergi ve harçtan muaftır.</p> <p>Su arıtma tesisi işleten bölgelerden atık su ücreti alınmamaktadır.</p> <p>(4562 sayılı kanun, a.21)</p> <p>1- Organize sanayi bölgelerinin kuruluşu için oluşturulan ekonomik varlıkların arsa ve işyeri teslimatları Katma Değer Vergisinden muaftır (Katma Değer Vergisi Kanunu a.17 / 4-k)</p> <p>2- Kamu kurumları veya meslek kuruluşları tarafından gerçek ve tüzel kişilere sahip, bu yerlerin gereklerini yerine getirmek için tüm gelirlerini kullanarak, organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinin altyapısını hazırlamak ve : Arazi, elektrik, gaz, buhar ve su kurumlar vergisinden muaftır. (Kurumlar Vergisi Kanunu a.4 / n)</p> <p>3- Organize sanayi bölgelerindeki binalar inşaatlarının bitiminden sonraki 5 yıl boyunca emlak vergisi muafiyetinden yararlanır. (Emlak Vergisi Kanunu a.5 / f)</p> <p>4- Organize sanayi veya teknoloji geliştirme bölgelerindeki taşınmaz malların tahsis veya dağıtım veya entegrasyon işlemleri görevlerinden muaftır. (Vergi Kanunu a.59 / n)</p>

	<p>5- Organize sanayi bölgelerinde, sanayilerde ve Küçük Zanaat Sitelerinde inşa edilen binalar ve tesisler İnşaat Görevinden muaftır ve doluluk belgesinin görevidir. (Belediye Gelirleri Kanunu a.80)</p>
<p><u>J- KREDİ SAĞLAYAN VERGİ, GÖREV VE ÜCRETLER</u></p>	<p>Bankalar, yurtdışındaki kredi kuruluşları ve uluslararası dernekler tarafından kullanılacak kredilerin alınması, güvence altına alınması, yeniden ödenmesi için yapılan belgeler ve bu kağıtların üzerindeki işaretler (kredi kullanımı hariç) damga vergisinden muaftır. (Damga Vergisi Kanunu Tablo numarası IV-23)</p> <p>Ayrıca; Kuruluş, birleşme, devralma, sermaye artırımı, anonim hisselerin bölünmesi ve tür değiştirilmesinden kaynaklanan işlemler, ortak komuta ve limited şirketler ile bankalar, yurtdışı kredi kuruluşları tarafından verilen kredilerin teminatı, teminatı, yeniden ödenmesi ve tahvilleri ile ilgili işlemler ve uluslararası kurumlar görevlere tabi tutulamaz (deneme görevleri hariç). (Vergi Kanunu a.123)</p> <p>Taşınır malların, taşınmaz ve maddi olmayan duran varlıkların leasing şirketine devredilmesi ve bu varlıkların leasing firması tarafından atanan firmaya devredilmesi ve bu transferlerle ilgili ipotek işlemleri vergiden muaf tutulur.</p> <p>Görevlere ilişkin istisnalar, “adli görevlerden” biri olan “keşif vergisine” ve “icra ve iflas görevlerinden” biri olan “el koyma, teslim ve satış vergisine” uygulanamaz. (Vergi Kanunu a.123)</p>
<p><u>K- YATIRIM VE İSTİHDAMIN ARTIRILMASI İÇİN VERGİ TEŞVİKLERİ</u></p>	<p>1. Gelir Vergisi Stopajı Teşviki Yeni işe alım nedeniyle değerlendirilen gelir vergisi tutarı, işverenin vergi stopaj beyannamesi ile iptal edildiğinden, istihdam üzerindeki yük azaltılmıştır. (5084 a.2, a.3 sayılı yasa, 1 numaralı ve 2 numaralı yatırım ve istihdama genel destek tebliği) 31/12/2004 tarihine kadar tamamlanan yatırımların 5084 sayılı 3. Maddesinde Kanun'da belirtilen gelir vergisi stopajı 31/12/2009 tarihinde sona ermektedir. Öte yandan, 5084 sayılı Kanunun 7 / s maddesine göre, bu kanunda belirtilen illerdeki yeni yatırımlar nedeniyle teşvik vergisi stopajından yararlanma süresi aşağıdaki gibi uygulanır: · 01/01 / 2005-31 / 12/2007 tarihleri arasında tamamlanan yatırımların tamamlanma tarihinden itibaren 5 yıl · 01/01 / 2008-31 / 12/2008 tarihleri arasında tamamlanan yatırımların tamamlanma tarihinden itibaren 4 yıl · 01/01 / 2009-31 / 12/2009 tarihleri arasında tamamlanan yatırımların tamamlanma tarihinden itibaren 3 yıl Ayrıca, Çanakkale iline bağlı Bozcada ve Gökçeada'daki işletmeler; Bu maddede belirtilen koşulları yerine getirmeleri durumunda 04.04.2007 tarihinden itibaren beş yıl boyunca (4/4/2012 tarihine kadar) 5084 sayılı Kanun'da belirtilen gelir vergisi stopajı teşvikinden yararlanacaktır. (03/03/2010 tarihli ve 2010-2 sayılı Yatırım ve İstihdam Genelgesi için Teşvik Belgesi)</p> <p>2. Sigorta Primi Teşvikine İşveren Katkıları İşveren, teşvik kapsamındaki illerde gelir veya kurumlar vergisi mükellefleri tarafından istihdam edilen yeni işe alınan işçiler için 506 ncı madde ve 72 sayılı kanuna göre primler için gelirler bazında değerlendirilen sigorta primlerine katkısı kanun, kısmen veya tamamen Hazine tarafından ödenir. (5084 sayılı kanun, a.4)</p> <p>3. Serbest Yatırım Yeri Tahsisi Arazi veya arazi Hazine'ye aittir, ek bütçeli kurumlar, belediyeler veya il idareleri devredilecek veya yasada belirtilen illerde yatırım yapan asgari veya 30 çalışanı olan kişilere doluluk belgesi verilecektir. (5084 sayılı yasa, a.5)</p> <p>4. Enerji Desteği Hayvancılık (balıkçılık ürünleri ve tavuk yetiştiriciliği dahil), sera, sertifikalı tohum yetiştiriciliği ve soğuk hava depoları ile ilgili illerde 01/04 / 2005-31 / 12/2008 arasında yapılan yatırımların% 20'si çalışanlar ve en az 30 çalışanı olan imalat, madencilik, turizm, eğitim veya sağlık konaklama birimleri Hazine tarafından ödenmektedir. (5084 sayılı kanun, a.6)</p> <p>5. ÖTV Vergi Desteği</p>

	<p>31/12/2012 tarihine kadar Ek I'deki Liste Tablo (A) 'daki Ek A Listesinde belirtilen malların teslimi, tüketim vergisinden muaf tutulur:</p> <ul style="list-style-type: none"> · 2710.19.61.00.11, 2710.19.63.00.11, 2710.19.65.00.11 ve 2710.19.69.00.11 TCTT (Türk Gümrük Tarifesi Kodu) elektrik üretiminde kullanılmak üzere teslim edilen numaralı mallar.
<u>L- KÜLTÜREL YATIRIM VE İŞLETMELER İÇİN VERGİ TEŞVİKLERİ</u>	<p>1. Gelir Vergisi Stopajı İndirimi: Kurumlar Vergisi Mükellefi Bu yasa kapsamında lisans sahibi yatırımcı veya girişimci, yatırım aşamasında gelir vergisinin% 50'sini 3 yıldan uzun, gelir vergisinin% 25'ini ise tahakkuk eden vergiden 7 yıldan daha kısa süre içinde kesebilir. Sadece lisanslı yatırımda veya işletmede çalışacak olan işçi ücretleri için idareye verilen aylık sigorta bordrolarına dayanarak stopaj iadelerinde. (5225 sayılı kanun, a.5 / b)</p> <p>2. Taşınmaz Malların Tahsisi: Kültür ve Turizm Bakanlığı, bu yasa kapsamında kültürel yatırım ve girişimcilere taşınmaz mal tahsis etme yetkisine sahiptir. (5225 sayılı kanun. / 5a)</p> <p>3. Sigorta Primi'ne İşveren Katkılarında Kesinti: Kurumlar Vergisi Mükellefi Bu yasa kapsamında lisans sahibi yatırımcı veya girişimci, yatırım aşamasında işveren katkısının% 50'sini 3 yıldan uzun, işveren katkısının% 25'ini 7 yıldan uzun olmayan bir süre içinde ödeyecektir. Yalnızca lisanslı yatırımda veya işletmede çalışacak olan işçi ücretleri için idareye verilen aylık sigorta bordrosuna dayanan hazine. Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 72 ve 73 üncü maddesi uyarınca (5225 sayılı kanun, a.5 / c)</p> <p>4. Su Maliyeti İndirim ve Enerji Desteği: Kültürel yatırımlar ve işletmeler, su fiyatlarını bölgenin en düşük tarifesine öderler. Bu yatırımın veya işletmenin elektrik ve doğal gaz maliyetlerinin% 20'si Hazine tarafından 5 yıl boyunca ödenmektedir. (5225, a.5 / d sayılı yasa)</p> <p>5. Yabancı Personel veya Sanatçı İstihdam Etme Becerisi: Yabancı uzman personel veya sanatçılar, lisanslı yatırımlarda veya işletmelerde, Kültür ve Turizm Bakanlığı görüşüne göre, personelin% 10'undan fazla olmamak kaydıyla ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının izniyle kullanılabilir. (5225, a.5 / e sayılı yasa)</p> <p>6. Hafta Sonları veya Resmi Tatillerde Çalışabilme: Lisanslı işletmeler ve lisans kapsamındaki diğer birimler, hafta sonları veya resmi tatillerde lisansta belirtilen çalışma saatlerinde çalışmalarına devam edebilir. Lisanslı bir yatırımın veya işletmenin bakanlığın izniyle verilmesi, bu yasanın teşvik edici ve kesinti hükümlerinden de yararlanır (5225 sayılı kanun, a.5 / f)</p> <p>7. Emlak Vergisinde Muafiyet: Turizm Endüstrisi Kanununun Teşvik Edilmesi Kapsamında Turizm İşletmesi Belgesine Sahip Gelir ve Kurumlar Vergisi Mükelleflerine Ait Turizm Sektörü Kanunlarının Teşvik Edilmesinde Belirtilen Amaçlar İçin Ayrılan Binalar, aşağıdaki tarihten sonra beş yıl süreyle vergiden muaf tutulur. Mevcut bir binanın bu amaçla tahsis edilmesi durumunda, bir binanın inşaat yılı veya turizm işletmesi olarak belgelendirme tarihi. (Emlak Vergisi Kanunu a.5 / b)</p>
<u>M- KURUMSAL VERGİ</u>	<p>1- Kurumlar Vergisi Kanunu Kapsamında İndirilen Kurumlar Vergisi Uygulaması Madde 32 / a Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 32 / a maddesi kapsamında düşülen kurumlar vergisi uygulamasının amacı, tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretim ve istihdamı artırmak, uluslararası rekabeti artırmak için büyük ölçekli yatırımları teşvik etmektir. Doğrudan yabancı yatırımları artırmak, bölgeler arası çeşitlendirmeleri azaltmak ve kalkınma planları ve yıllık programlarla öngörülen amaçlara uygun olarak araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemek. İndirilen kurumlar vergisi, Ekonomi Bakanlığı tarafından verilen teşvik belgesine sahip olan yatırımlar için daha düşük vergilendirmeyi öngörmektedir. Bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlara 15.06.2012 tarih ve 2012/3305 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımlarına İlişkin Kararname" de belirtilen vergi indirimleri uygulanır. Kararnameye göre:</p> <ul style="list-style-type: none"> · İndirilen vergi, indirilen kurumlar vergisi veya gelir vergisi tutarı yatırım katkı tutarına ulaşana kadar uygulanır.

	<p>· Yatırım tamamen veya kısmen faaliyete geçtikten sonra devredildiyse, atanan devir tarihine kadar düşülen vergi oranından yararlanmaya devam eder ve devralan kalan miktar için devir tarihinden itibaren indirilen vergi oranından yararlanmaya başlar.</p> <p>2- Kurumlar Vergisi Kanunu Kapsamında Teşvik Yapay Madde 4</p> <p>Tekstil, hazır giyim, deri ve deri üretimi ile uğraşan üretim tesislerini yalnızca Bakanlar Kurulu tarafından 31 / 12'ye kadar belirtilen illere devreten vergi mükelleflerinin gelirine% 75 indirimli uygulanır. / 2010 ve en az 50 personel istihdam ediyor. İndirimli fiyat, transfer tarihinin bütçe yılını takip eden beş yıl için uygulanır. Gelir vergisi mükellefleri de bu teşvikten faydalanacaktır.</p>
<u>N- ÇALIŞANLARIN GELİR VERGİSİNE DEVLET YARDIMLARI</u>	Ekonomi Bakanlığı tarafından verilen yatırım teşvik belgeleri kapsamında, Bakanlar Kurulu tarafından istatistiki bölgesel birim sınıflandırmalarına göre belirlenen illerde 31/12/2023 tarihine kadar yapılan yatırımlarda, kişi başına düşen milli gelir veya sosyoekonomik gelişme düzeyi ; 16 yaşın üzerindeki çalışanlara teşvik belgelerinde öngörüldüğü gibi uygulanan asgari ücretin brüt ücret tutarı üzerinden hesaplanan gelir vergisi, yatırımın başlamasından sonraki 10 yıl boyunca stopaj beyannamesinden tamamen veya kısmen iptal edilir.
<u>O- 4990 SAYILI TÜRK ULUSLARARASI GEMİ KAYITLARININ YASALARI VE 491 SAYILI KARAR HUKUKUNDA YASA DEĞİŞTİRİLEN YASA</u>	Türk Uluslararası Gemi Siciline kayıtlı olan gemi ve yatların transferinden veya işletilmesinden elde edilen gelirler gelir ve kurumlar vergisi ve fonlarından muaftır. (4490 - 12 sayılı Kanun, Kurumlar Vergisi Genel Tebliği 1) Türk Uluslararası Gemi Siciline kayıtlı olan gemi ve yatların alım, satım, ipotek, sicil, kredi, sevkiyat anlaşmaları damga vergisi, resim, banka ve sigorta vergisi ve fonlarından muaftır. Türk Uluslararası Gemi Siciline kayıtlı gemi ve yatlarda çalışan personelin ücretleri gelir vergisi ve fonlarından muaftır.
<u>P- İNDİRİMLİ İNCELEME VERGİSİ</u>	Pek çok kalemden özel tüketim vergisi indirilme uygulanmaktadır.

Yatırım Destekleme Başkanlığı'nın⁴⁴ internet sayfasından anlaşıldığı kadarıyla yatırım bölgelerine göre de teşvikler değişebilmektedir. Buna göre, Türkiye'de üç farklı özel yatırım bölgesi var:

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri - Teknoparklar

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB), Ar-Ge faaliyetlerini desteklemek ve yüksek teknoloji alanlarına yatırım çekmek için tasarlanmış alanlardır. 63'ü operasyonel, 21'i onaylanmış ve hali hazırda yapım aşamasında olan 84 TGB vardır. TGB 'lerin Avantajları şu şekilde sıralanabilir:

- Yazılım geliştirme, Ar-Ge ve tasarım faaliyetlerinden elde edilen karlar 31 Aralık 2023 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden muaftır.
- Sadece TGB'lerde üretilen uygulama yazılımı satışları KDV'den 31 Aralık 2023'e kadar muaftır. Örnekler arasında sistem yönetimi, veri yönetimi, iş uygulamaları, farklı iş alanları, internet, cep telefonları ve askeri komuta ve kontrol sistemleri için yazılımlar bulunmaktadır.

⁴⁴ Geniş bilgi için bkz: www.invest.gov.tr

- Bölgede çalışan Ar-Ge, tasarım ve destek personeli için ücret 31 Aralık 2023 tarihine kadar tüm vergilerden muaf. Muafiyet kapsamındaki destek personeli sayısı, Ar-Ge'ye katılan toplam personel sayısının yüzde 10'unu aşamaz.
- TGB 'de yürütülen Ar-Ge projelerinin sonucuna dayanarak geliştirilen teknolojik ürünlerin üretimi için yatırımlar, işletmeciler tarafından uygun görüldüğü takdirde ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından izin veriliyorsa TGB 'de yapılabilir.
- Sosyal güvenlik primi işveren payının yüzde 50'si hükümet tarafından 31 Aralık 2023'e kadar ödenecek.
- Ar-Ge, tasarım ve yazılım geliştirme projeleri kapsamında ithal edilen ürünler için gümrük muafiyeti ve uygulanabilir belgeler için damga vergisi muafiyeti.

Organize Sanayi Bölgeleri

Organize Sanayi Bölgeleri (OIZ), şirketlerin kullanıma hazır altyapı ve sosyal tesislerle yatırımcı dostu bir ortamda faaliyet göstermesini sağlamak için tasarlanmıştır. OSB'lerde sağlanan mevcut altyapı, yollar, su, doğal gaz, elektrik, iletişim, atık arıtma ve diğer hizmetleri içermektedir. Türkiye genelinde 80 ilde, 234'ü halen faaliyette olan 331 OSB, geri kalan 97 OSB Türkiye genelinde inşa edilmektedir. OSB'lerin Avantajları şu şekilde sıralanabilmektedir. Türkiye'deki yatırım teşvik planına ek olarak (genel yatırım teşvikleri, bölgesel yatırım teşvikleri, büyük ölçekli yatırım teşvikleri, stratejik yatırım teşvikleri, istihdam teşvikleri, AR-GE desteği vb.), OSB'lerde faaliyet gösteren yatırımcılar aşağıdaki avantajlardan yararlanabilir:

- Arazi satın alımlarında KDV yok.
- Tesis inşaatının bitim tarihinden itibaren beş yıl boyunca emlak vergisinden muafiyet.
- Düşük su, doğal gaz ve telekomünikasyon maliyetleri.
- Arsaların birleştirilmesi ve / veya ayrılması durumunda vergi ödenmez.
- Tesisin yapımı ve kullanımı için belediye vergisinden muafiyet.
- OSB'nin belediye hizmetinden yararlanmaması durumunda, belediye vergisinden katı atık vergisi muafiyeti.

Serbest Bölgeler

Serbest bölgeler (SB), fiziksel olarak ülkenin siyasi sınırları içerisinde olmasına rağmen, gümrük bölgesi dışında sayılan özel yerlerdir. SB'ler, ihracata yönelik yatırımların sayısını artırmak için tasarlanmıştır. Gümrük alanında geçerli olan ticari, finansal ve ekonomik alanlarda yasal ve idari düzenlemeler SB'lerde uygulanmaz veya kısmen uygulanır. Türkiye'de AB ve Orta Doğu pazarlarına yakın, 18'i aktif, 1'i kuruluş aşamasında olan toplam 19 Serbest Bölge bulunmaktadır. SB'ler, Akdeniz, Ege Denizi ve Karadeniz limanları aracılığıyla uluslararası ticaret yollarına kolay erişim sağlayan noktalarda stratejik bir konuma sahiptir. SB'lerin Avantajları şu şekilde sıralanabilmektedir.

- Gümrük vergileri ve diğer çeşitli vergilerden% 100 muafiyet.
- İmalat şirketleri için kurumlar vergisinden% 100 muafiyet.

- Katma değer vergisinden (KDV) ve özel tüketim vergisinden% 100 muafiyet.
- Uygulanabilir belgeler için damga vergisinden% 100 muafiyet.
- Emlak vergisinden% 100 muafiyet.
- SB'lerde ihracata yönelik olmaları şartıyla, belirli lojistik hizmetlerin% 100 geliri ve kurumlar vergisi muafiyeti.
- Çalışanların ücretlerinde gelir vergisinden% 100 muafiyet (FZ'lerde ürettikleri malların FOB değerinin en az% 85'ini ihraç eden şirketler için).
- Mallar sınırsız bir süre için SB'lerde kalabilir.
- Şirketler, kısıtlama olmaksızın SB'lerden yurt dışına ve Türkiye'ye kar transferinde serbesttir.
- Mülk edinme ve satma işleminde tapu harçından muafiyet.
- İnşaat, tasarım, yerleşim ve onay süreçlerinde KDV muafiyeti.
- Hazır altyapı KDV ve diğer vergilerden muaftır.
- İkinci el, kullanılmış makineler için ithalat izni.

KALKINMA AJANSI DESTEKLERİ

Kalkınma Ajanslarının verdikleri destekler doğrudan teşvik olarak gösterilmese de aslında niteliği itibariyle kamu kaynağıyla belirli amaçlara göre verilen teşvik uygulamalarından ayrılamazlar. Salt kamusal amaçlar olan üretim ve istihdamın artırılması, yatırım ekosisteminin iyileştirilmesi ihracat ve rekabetçiliğin artırılması gibi temel güdülere göre programlar dizayn edilerek bunlara uygun yapılan proje başvurularının ortak finansmanı söz konusu olmaktadır. Kalkınma ajanslarına yapılan proje başvuruları ve istenilen hibe niceliksel ve niteliksel olarak artış eğilimindedir. Değerlendirmelerden olumlu puan alan kaliteli proje sayıları da sürekli artış gösterirken hepsini karşılayacak kadar mali kaynak bulunmadığı için özellikli olan ve daha çok ön plana çıkarılmak istenilen projeler desteklenebilmektedir.

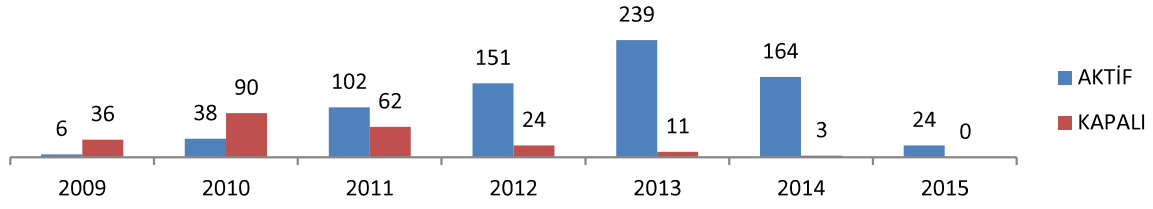
Ankara Kalkınma Ajansı KAYS bilgi sistemi verilerinden anlaşıldığı kadarıyla, 2012 yılından beri toplam 304 proje 118.089.033 TL ile sözleşmeye bağlanmış ve bunların toplam bütçesi içerisinde 71.828.503 TL ödeme uygun görülmüştür. Dolayısıyla dört yıllık bir süre içerisinde 70 Milyon TL sadece mali destek programları üzerinden Ankara'da faaliyet yapan yararlanıcılara transfer edilmiştir. Ekosistem açısından düşünüldüğünde toplam ekonomi büyüklüğü içerisinde büyük bir pay olmayabilir belki ancak 304 ayrı projenin yapılması kamu, özel, üniversite, sivil toplum ve girişimcilerin ortaklaşa çalışmalar yürütmelerinin sağlanması tecrübe, bilgi birikimi, etkileşim ve hatalardan ders çıkarma açısından mutlaka çok önemli katkıları olduğu söylenebilir.

ANKARA İLİ TEŞVİK BELGESİ VERİLERİNİN ANALİZİ

2015 yılı itibariyle 724 Aktif, 226 kapanan olmak üzere toplam 950 belge bulunmaktadır. Aşağıdaki grafikte belge sayıları ilgili yıla ait yeni alınan veya o yılda kapanan belge sayılarını

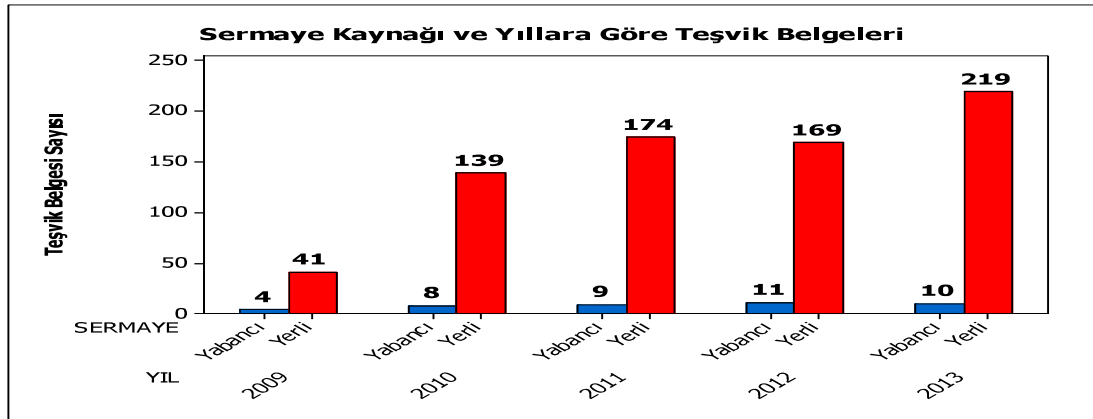
göstermektedir. Dikkat edildiğinde verilen teşviklerin özellikle 2013 yılında zirve yaptığı ve daha sonra ise tekrar azalma eğilimi içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 2. Yıllara Göre Açık ve Kapalı Olan Teşvik Belgeleri

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 3. Sermaye Kaynağı ve Yıllara Göre Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgesi Sayıları

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

Yukarıdaki Şekil 8'den anlaşıldığı gibi, yabancıların aldığı teşvik belgeleri yerlilere göre çok sınırlı düzeyde seyretmektedir. Aşağıdaki başlıklarda teşvik belgelerinin sektörel, ilçe bazında, yatırım cinsine, sabit yatırım tutarlarına, istihdama, harcama kalemleri ve finansal kaynak dağılımları sırasıyla incelenmektedir.

Teşvik Belgelerinin Ankara'da Sektörel Dağılımı

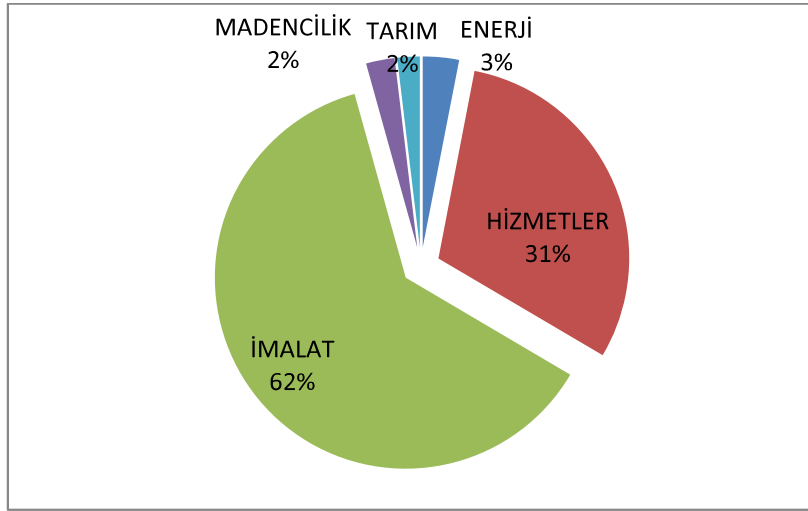
2009 – 2015 yılları arasındaki tüm teşvik belgelerinin sektörlere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1. Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı

	ENERJİ	HİZMETLER	İMALAT	MADENCİLİK	TARIM	TOPLAM
2009	0	10	31	1	0	42
2010	4	30	81	5	8	128
2011	9	42	107	2	4	164
2012	0	56	113	5	1	175
2013	7	80	153	7	3	250
2014	8	59	96	3	1	167
2015	1	12	10	0	1	24
TOPLAM	29	289	591	23	18	950

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

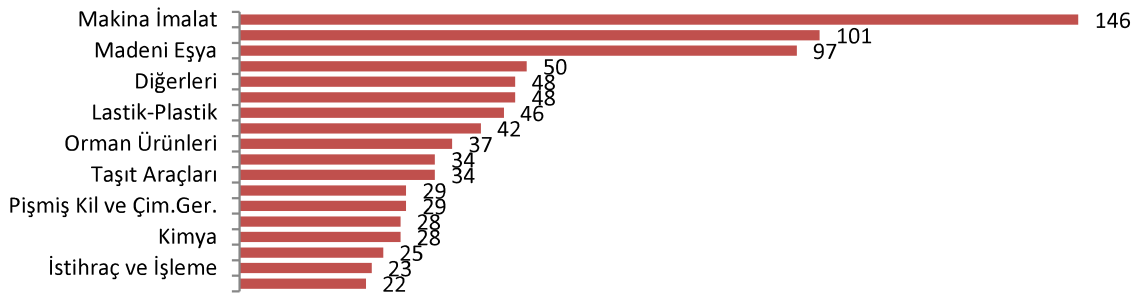
Görüldüğü gibi en fazla teşvik alınan sektör imalat sektörü olurken ikinci sırayı hizmetler sektörü almaktadır. En az teşvik alınan sektörün ise tarım olduğu görülmektedir. Alınan teşvik belgelerinin sayılarının sektörlere göre dağılımı oransal olarak aşağıdaki grafikte gösterilmektedir. İstatistiklerden de anlaşılacağı üzere, Ankara bir sanayi şehri profili çizmekte ve sanayi alanında gelecekte çok daha fazla bir potansiyel göstereceği anlaşılmaktadır. Çünkü yatırımcıların aldıkları teşvikler ekonomi ve bölge içerisinde ileride göstereceği performans ve yatırım geri dönüş katsayısı (ROI) dikkate alınmaktadır. İkinci olarak da hizmetler sektörünün giderek oransal olarak büyüme göstermesinden dolayı Ankara ekosisteminde favori olduğu söylenebilir.

Şekil 4. Sektörel Dağılım Oranları

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

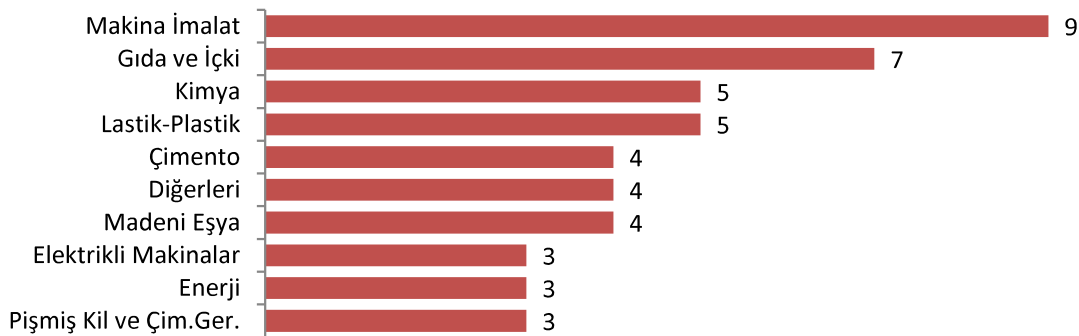
Alınan teşvik belgelerinin alt sektörlere göre sayıları oransal olarak aşağıdaki grafikte gösterilmektedir. Bu grafikte tüm belgelerin %91,26'sını oluşturan 867 belge gösterilmektedir. Diğer sektörlerde alınan 83 belge göreceli olarak çok az olmasından dolayı şekilde gösterilmemiştir. Aşağıdaki Şekil 5'de görüldüğü üzere OSTİM, İVEDİK, ŞAŞMAZ ve ANADOLU sanayi bölgeleriyle Ankara imalat sektöründe özellikle makine imalatı alt sektöründe gelecekte ciddi bir konuma erişebilir. Alt sektörlerde alınan teşvikler sonuçta ilgili olduğu sektörle ilgili yatırımcıların objektif eklentilerini ve ekosistem içerisinde keşfedilmiş potansiyelini göstermek noktasında dikkate alınması gereken bir gösterge olarak kabul edilebilir.

Şekil 5. Alt sektörlere göre teşvik belgeleri

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

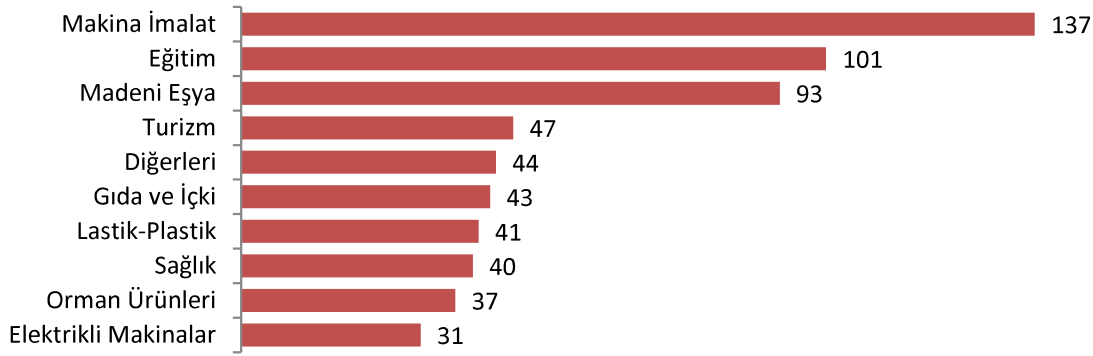
Yabancı sermayeli teşvik belgeleri arasında ilk 10 sektör sıralaması yapıldığında aşağıdaki grafik elde edilmektedir. Aşağıdaki Şekil 6'da görüldüğü üzere yerli yatırımcılar gibi yabancı yatırımcıların da Ankara ekosisteminde en öncelikli ilgisinin makine imalat sektörü olduğu söylenebilir.

Şekil 6. Yabancı sermaye teşvik belgelerinin sektörel dağılımı

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

Yerli sermayeli teşvik belgeleri arasında ilk 10 sektör sıralaması yapıldığında aşağıdaki grafik elde edilmektedir. Yukarıdaki Şekil 6 ile aşağıdaki Şekil 7 karşılaştırıldığında ortak tercih olan makine imalattan sonra ikinci olarak yabancı yatırımcılar gıda ve içki sektörünü tercih ederlerken yerli yatırımcılar daha çok eğitim sektörünü ardından madeni eşya sektörünü tercih etmişlerdir.

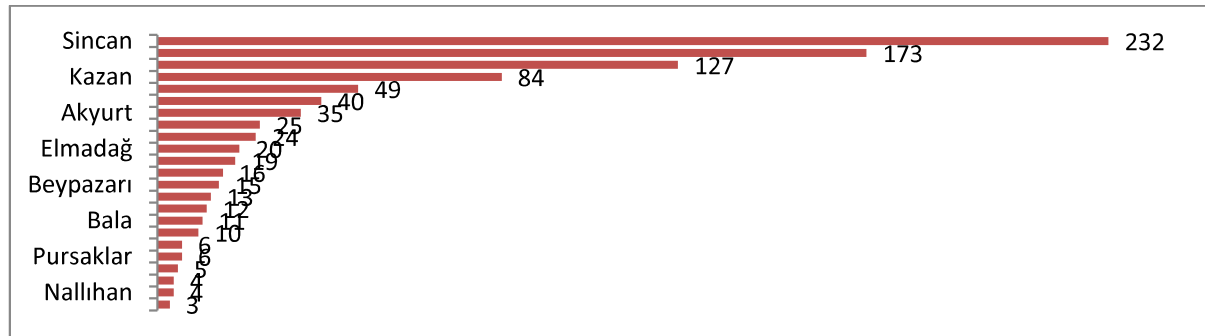

Şekil 7. Yerli Sermaye Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

Teşvik Belgelerinin Ankara İlçelerine Göre Dağılımı

İlçelere göre teşvik belgelerinin dağılımına baktığımızda, teşvik belgelerinin ağırlıklı olarak Ankara Merkez Bölgesi dahilindeki Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan ve Yenimahalle’de yoğunlaştığı görülmektedir. Dolayısıyla sayısal olarak teşvik belgelerinin %70’i bahsi geçen Merkez Bölgesi dahilinde verilmiştir.

Şekil 8. Ankara İlçelerine Göre Teşvik Belgelerinin Dağılımı

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

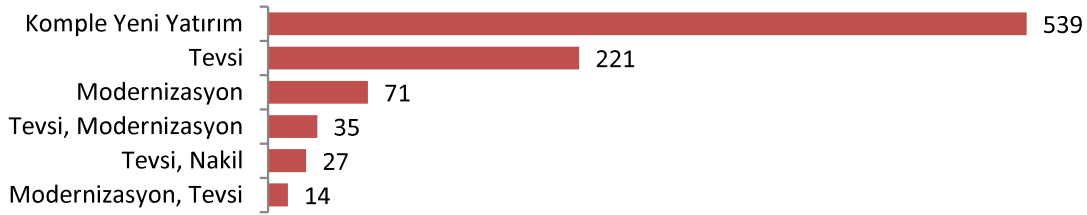
Ankara ilinde verilen teşvik belgelerinin %20’lik payına ise Ankara V. Alt Bölge kapsamındaki Kazan, Polatlı, Akyurt ve Elmadağ ilçeleri sahiptir. Bu bölgenin teşvik belgesi sayısında önemli bir yere sahip olmasının nedeni hali hazırda kurulu olan OSB’ler ve Ankara’nın sanayi üretimindeki en büyük firma merkezlerinin bulunması ve planlanan ve mevcut ulaşım altyapısıdır. Ayrıca Ankara Lojistik Üssü’nün Kazan’da bulunması ve yakın zamanda kurulacak olan Havacılık ve Uzay İhtisas OSB Kazan’ın ilerleyen yıllarda sıralamada daha yukarılarda yer alabileceğini göstermektedir.

Yatırımın Cinsine göre teşviklerin dağılımı

Düzenlenen teşvik belgelerinin yaklaşık %60lık kısmı komple yeni yatırımlara yöneliktir. Komple yeni yatırımlar, üretim kapasitesini ve istihdamı artırması açısından teşviklerin genel

amacına ulaştığı söylenebilir. Bunun yanında mevcut yatırımların genişlemesi için verilen teşvik belgesi oranı yaklaşık %23'tür. Bu da mevcut yatırımların küresel ölçekte rekabet gücüne ulaşabilmesi açısından önemli bir kaynak sağlamaktadır.

Yatırım teşvik belgeleri türlerine göre “Tevsi, Ürün Çeşitlendirme, Modernizasyon, Nakil, Entegrasyon, Tamamlama, Yenileme, Kalite Düzeltme, Komple Yeni Yatırım” olarak sınıflandırılmaktadır. Buna göre teşvik belgelerinin sayılarına göre %95,47'lik bölümünü oluşturanlar aşağıdaki grafikte gösterilen türlerdedir. Geri kalan %4,53'lük kısmı oluşturan belgeler diğer türlerde veya bunların birleşimlerini içerecek türlerde düzenlenmiştir.

Şekil 9. Yatırımların Türlerine Göre Teşvik Belgeleri Dağılımı

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

Teşvik belgeleri sermayenin kaynağına göre incelendiğinde dağılım aşağıdaki tabloda görülmektedir. Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu tarafından alınan en son karar kapsamındaki 2012 ve sonrası yıllarda yıllık ortalama 10 yabancı sermayeli belge alındığı görülmektedir.

Tablo 2. Sermaye Kaynaklarına Göre Teşvik Belgeleri

	Yabancı Sermaye	Yerli Sermaye	Toplam
2009	4	38	42
2010	8	120	128
2011	9	155	164
2012	12	163	175
2013	11	239	250
2014	12	155	167
2015	1	23	24
Toplam	57	893	950

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

Sabit Yatırım

2009 – 2015 yılları arasında teşvik belgelerinde öngörülen sabit yatırım tutarları incelendiğinde aşağıdaki tablo elde edilmiştir. Toplam değer ve belge başına ortalama sabit yatırım tutarları dikkate alındığında 2013 ile 2014 yıllarının önde geldiği anlaşılmaktadır. 2015 yılında ise birden bir azalma olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 3. Sabit Yatırım Tutarlarına Göre Teşvik Belgeleri

	Belge Başına (Ortalama) (Milyon TL)	Toplam (Milyon TL)
2009	8,17	342,99
2010	14,90	1.907,24
2011	7,63	1.252,03
2012	9,39	1.643,62
2013	20,15	5.037,93
2014	23,86	3.985,30
2015	6,95	166,89

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

Teşvik belgeleri için öngörülen ve tamamlanan sabit yatırım tutarı değerleri verisi olmadığı için her yatırımın öngörülenden ne kadar farklı sonuçlandığını analiz etmek güçtür. Ancak mevcut durumda teşvik belgesi başına yaklaşık 6 milyon TL tutarında yatırım yapıldığı, toplamda ise 1,35 milyar TL tutarında yatırımın tamamlandığı anlaşılmaktadır. Yaklaşık 13 milyar TL tutarındaki yatırım henüz tamamlanmamıştır.

Tablo 4. Tamamlanma Durumlarına Göre Teşvik Belgeleri

	Ortalama (Milyon TL)	Toplam (Milyon TL)
AKTİF	17,94	12.989,13
KAPALI	5,96	1.346,87

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

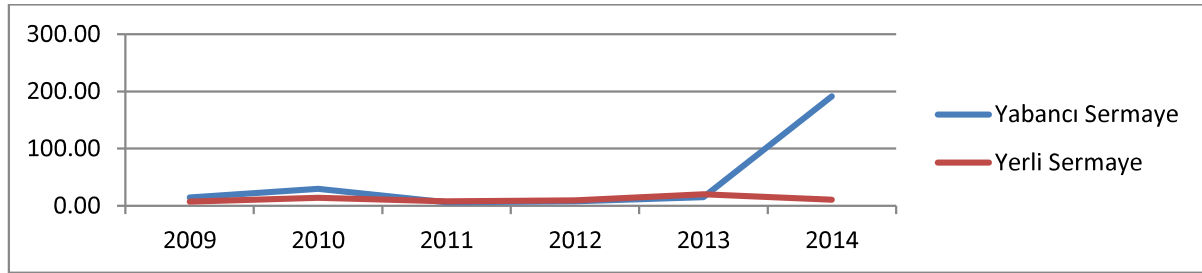
Sermaye türüne göre aktif ve kapalı durumdaki yatırım teşvik belgelerinin sabit yatırım tutarlarına ilişkin belge başına ortalama ve toplam değerleri aşağıdaki gibi elde edilmiştir.

Tablo 5. Sermaye Türlerine Göre Teşvik Belgelerinin Tamamlanma Durumları

Sermaye Türü	Belge Durumu	Ortalama (Milyon TL)	Toplam (Milyon TL)
Yabancı Sermaye	AKTİF	64,81	2.657,30
	KAPALI	16,01	256,16
Yerli Sermaye	AKTİF	15,13	10.331,83
	KAPALI	5,19	1.090,71

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

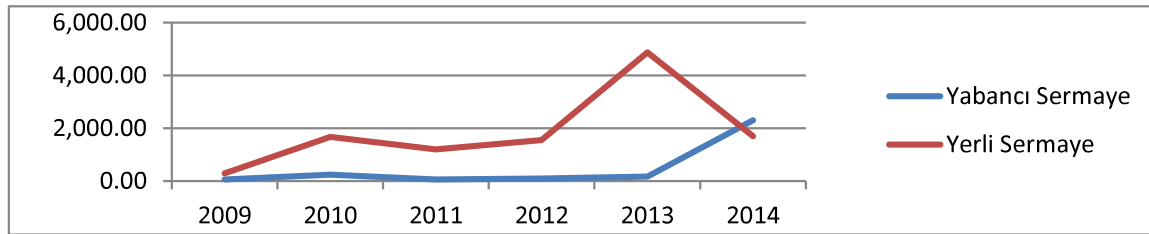
Belge başına ortalama sabit yatırım miktarları dikkate alındığında yabancı sermaye tarafında 2013 yılından sonra ciddi bir sıçrama görülürken yerli sermaye tarafında azalma olduğu gözlemlenmektedir. Bu da yabancıların artan oranda büyük ölçekli yatırımlara giriştiklerinin bir göstergesi olması bakımından önem arz etmektedir.

Şekil 20. Sermaye Kaynaklarından Belge Başına Ortalama Yatırım Miktarları (Milyon TL)

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

Toplam sabit yatırım açısından dikkate alındığında yerli sermaye tarafında 2013 yılında aşağıya doğru ciddi bir kırılma gözlemlenirken eşzamanlı olarak yabancı sermayede yukarıya doğru sıçrama gözlemlenmektedir.

Şekil 3. Sermaye Kaynaklarına Göre Toplam Yatırım Miktarları (Milyon TL)

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

Alt sektörler göre teşvik belgesi başına yapılan ortalama ve toplam sabit yatırım tutarı incelenmiş ve sektör bazında sıralama yapılmıştır. Elde edilen tablo aşağıdaki gibidir. Bu tabloda yapılan yatırımın sermayesine ilişkin bir sınıflandırma yapılmamış ve tüm teşvik belgeleri analize dâhil edilmiştir. Buna göre ortamala sabit sermaye miktarına göre en önce istihraç ve işleme sektörü gelirken toplam yatırım miktarına göre sağlık sektörü başı çekmektedir.

Tablo 6. Sektörlere Göre Ortalama ve Toplam Yatırım Miktarları Karşılaştırması

İlk 10 Sektör	Ortalama (Milyon TL)	İlk 10 Sektör	Toplam (Milyon TL)
İstihraç ve İşleme	105,34	Sağlık	2.665,00
Sağlık	63,45	İstihraç ve İşleme	2.422,86
Çimento	26,36	Makina İmalat	1.346,21
Cam	24,76	Diğerleri	1.038,53
Taşıt Araçları	22,21	Eğitim	811,68
Ulaştırma	21,69	Taşıt Araçları	755,05
Diğerleri	21,64	Turizm	712,90
Mesl.Bil.Ölç.Opt.Do.	17,61	Cam	544,67

Altyapı - Belediye Hizmetleri	16,98	Altyapı - Belediye Hizmetleri	475,41
Turizm	14,85	Enerji	412,47

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

Sabit yatırımın üst sektörlere göre dağılımı

Yukarıda sabit sermayenin alt sektörlere göre değerlendirmesi yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda ise üst sektörlere dağılım görülmektedir. Görüldüğü gibi ortama yatırım miktarında madencilik sektörü birinci sıradayken toplam yatırımlarda hizmetler sektörü ön plana çıkmaktadır. Gene toplam yatırımda imalat sektörü ikinci sıradayken ortalama yatırım miktarında imalat sektörü son sırada gelmektedir. Bu da imalat sektöründe çok fazla teşvik belgesi alınmış olmasından kaynaklanmaktadır.

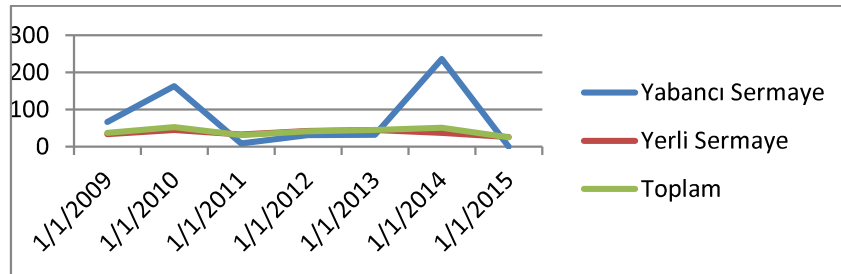
Tablo 7. Sabit Yatırımların Sektörel Dağılımları

Ana Sektörler	Ortalama (Milyon TL)	Toplam (Milyon TL)
Enerji	14,22	412,47
Hizmetler	20,98	6.063,20
İmalat	8,88	5.247,54
Madencilik	105,34	2.422,86
Tarım	10,55	189,94

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

İstihdam

Alınan teşvik belgesi başına öngörülen ortalama istihdam incelendiğinde aşağıdaki şekil elde edilmektedir. Teşvik başına ortalama istihdam verisine göre yabancı sermaye yatırımlarında 2010 ve 2014 yıllarında istihdamda ciddi bir artış yaşandığı görülmektedir. Ancak toplam ortalama üzerinden gidildiğinde yaklaşık olarak 40-50 kişilik bant aralığında değişkenlik gösterdiği söylenebilir.

Şekil 42. Teşvik Belgelerine Göre Ortama İstihdam Miktarları

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

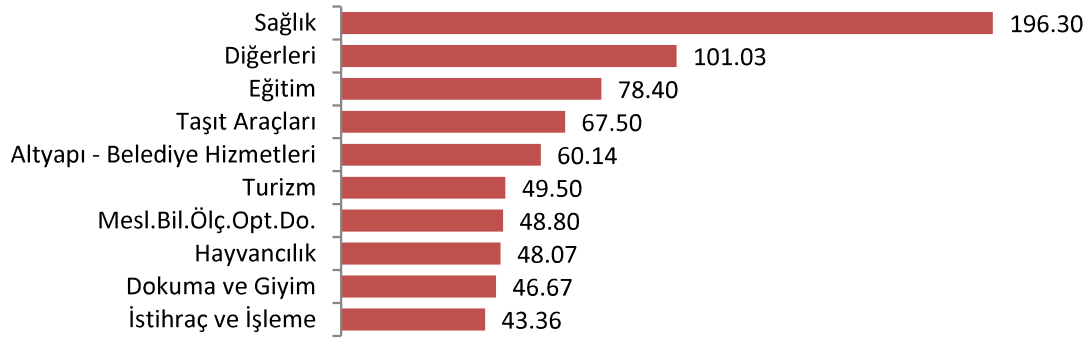
Toplam sabit yatırımın teşvik belgelerine göre yıllara göre değişimiyle, ortalama istihdam rakamlarının değişimi benzerlik göstermektedir. İstihdam yaratma maliyetinin en düşük emek yoğun sektörler olan madencilik ve tarım sektörlerinde olduğu bilinmektedir. Bir kişiye

istihdam yaratma maliyeti teknoloji yoğun sektörlere yapılan yatırımlarda yükselme eğilimi göstermektedir. Yatırım türlerine göre bakıldığında Ankara'nın istihdam yaratma maliyeti diğer sektörler göre daha düşük olan imalat sektörüne yoğunlaştığı gözükmektedir. 2011 yılında tespit edilen düşük ortalama istihdam sayısına bakılarak, 2009 yılında teknoloji yoğunluklu yatırımların gerçekleşme eğiliminde olduğu söylenebilir.

Genel teşvik sisteminde gerçekleşen yeni düzenleme ile teknolojik yatırımların 5. bölgede değerlendirilmesi, teknoloji yoğun yatırımların bir kişilik istihdam oluşturma maliyetinin yüksek olması nedeniyle daha az istihdam ve katma değer sağlama sorununu ortadan kaldırarak, firmaların küresel rekabet gücünü artırabilecektir.

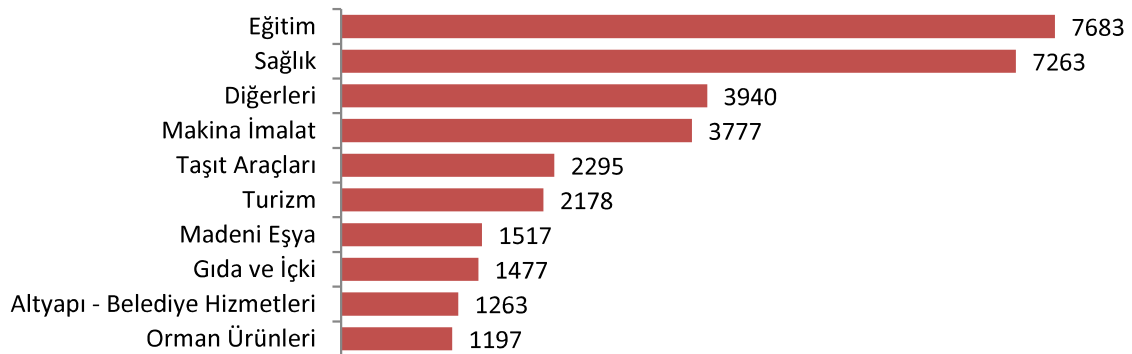
Belge başına öngörülen ortalama istihdam sıralamasında ilk 10 sektör aşağıdaki gibi elde edilmiştir. Görüldüğü gibi ortalama istihdamda en fazla katkıda bulunan sektör sağlık sektörü olarak tespit edilmektedir.

Şekil 5. Teşvik Belgelerine Göre Sağlanan Ortalama İstihdamda Sektörel Sıralama

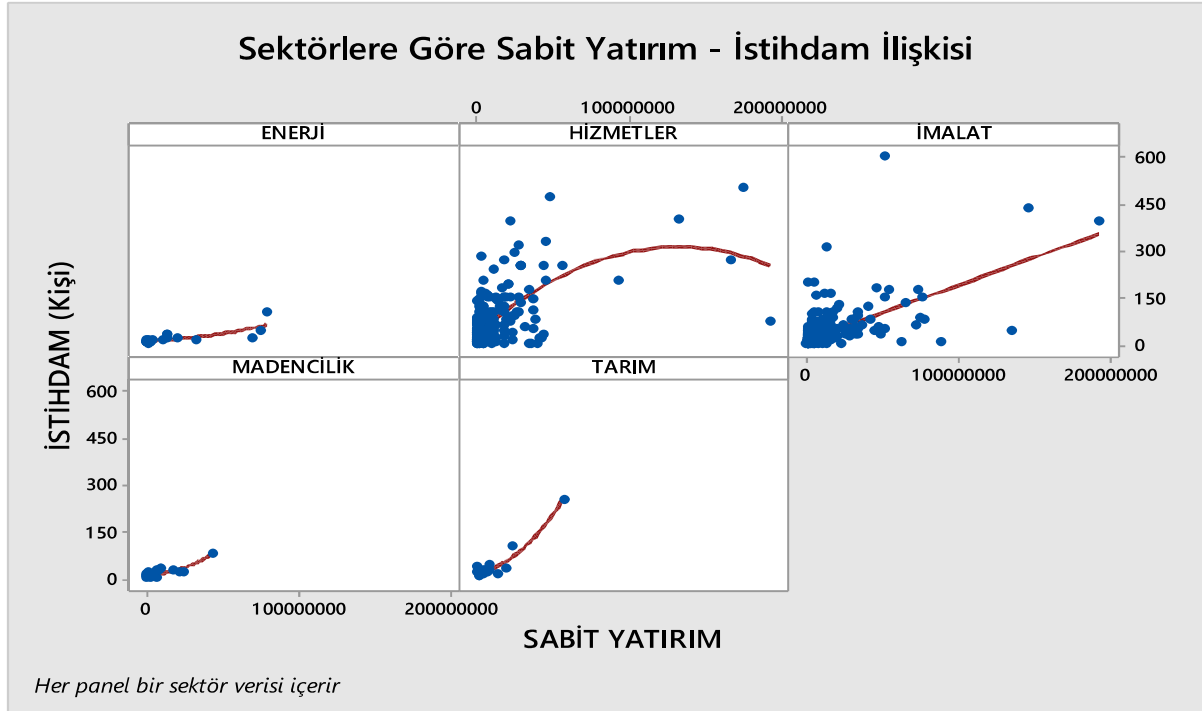
Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

Belge başına öngörülen toplam istihdam sıralamasında ilk 10 sektör aşağıdaki gibi elde edilmiştir. Ortalama istihdamda birinci sırada sağlık sektörü yer alırken toplam istihdamda eğitim sektörü önde gelmektedir.

Şekil 6. Teşvik Belgelerine Göre Sağlanan Toplam İstihdamda Sektörel Sıralama

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 7. Verilen Teşvik Belgelerinin Sektörlerine Göre Sabit Yatırım ve İstihdam İlişkileri

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verileri (EB, 2016) kullanılarak hazırlanmıştır.

Yukarıdaki şekil 15’den anlaşıldığı üzere, her sektörde yatırımla istihdam ilişkisi değişmektedir. Enerji sektöründe birim sabit yatırım azalan bir oranda birim istihdamda artışa neden olurken, hizmetler sektöründe artan oranda arttıktan sonra belirli bir düzeyden sonra azalma eğilimi göstermektedir. İmalat, madencilik ve tarım sektörü de birim sabit yatırımlara sürekli doğrusal oranlı bir istihdam artışı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bunlar içerisinde en fazla istihdama yol açan sektörün tarım sektörü olduğu anlaşılmaktadır. Belirli bir düzeyden sonra istihdamda azalma gösteren sektör de tek başına hizmetler sektörü olarak kendisini göstermektedir. Bunun yanı sıra, teşvik ve destek mekanizmalarının belirlenmesinde doğrudan yabancı ülkelerden esinlenme şeklinde değil, doğrudan reel sektör ile ekosisteme hizmet etmesi, paydaş ihtiyaçlarını karşılıyor olması ve kaynak dağılımındaki dengeleri gözetmesi gerekir. Türkiye’de teşviklerin bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkileri üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen ampirik bulgular, teşviklerin bölgesel düzeyde GSYİH üzerindeki etkisinin pozitif olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, bir ilde yatırım teşvikleri arttıkça hem GSYİH hem de kişi başına gelir artmaktadır (Yavan, 2011, s. 97).

SONUÇ

Etkili ve verimli finansman, bir işi başlatmak, sürdürmek ve büyütmek için çok önemlidir. Yerel işletmeler için sermaye piyasalarına erişimi artırma çabaları canlı bir ekonomiyi beslerken, büyük ölçekli yatırımları finanse etmek için devlet programları yatırımlara teşvik ediyor. Her seviyedeki ekonomik kalkınma ajansları bunu gerçekleştirmekte ve bu programları ekonomik kalkınma stratejilerine dahil etmektedir. Vergi teşviklerinden farklı olarak, işletmeler kredi programları için anaparayı ödediğinde veya sermaye programlarında başarılı bir şekilde çıktıklarında, finansman destek programlarını politika yapımcılar için cazip hale getirdiklerinde, program fonları yeniden yatırılabilir. Ancak Türkiye’de daha çok doğrudan hibe şeklindeki uygulamalar ana akımı teşkil etmektedir.

Ülke genelindeki politika yapımcılar ile planlama ve programlama ajansları, nihai olarak yerel halkın iş beklentilerini ve gelirini artırmak amacıyla şirketleri bölgelerinde veya toplumlarında yer bulmaya veya genişletmeye teşvik etmek için vergi kredileri ve muafiyetler gibi ekonomik kalkınma teşviklerini kullanmakta ve bazen doğrudan hibe mekanizmalarını da işletmektedirler. Bu programların ekonomi ve hükümet bütçeleri üzerinde bir dizi olumlu ve olumsuz etkisi vardır. Kurgulama aşamasında politikanın veya teşvik programının toplumsal maliyete değip değmediğini belirlemek için incelenmesi gereken etkiler maliyet, hedef, tasarım ve ekonomik koşullar olarak dikkate alınabilir:

- **Maliyetler:** Politika yapımcılar, bir teşvikin net bütçe maliyetini ve bunun nasıl ödeneceğini hesaba katmalıdır. Beklenen faydaların toplumsal maliyetlerle karşılaştırılması gerekir. Normal olarak piyasa koşullarında meydana gelecek rekabetle elde edilebilecek alanlarda alt yapıya yönelik teşvik mekanizmaları daha önem arz etmektedir.
- **Hedefler:** Bir teşvikin ekonomik etkileri, kısmen alıcıların ihracatçı, yüksek katma değerli şirketler, uluslararası aktörler veya yerel olarak sahip olunan işletmeler olup olmadığını alan şirketlerin özelliklerine bağlıdır. Hedef olarak oluşturulacak pastadan kimlerin yararlandığı, yerli ve milli sektörlerin nasıl etkilendiğini dikkate almak gerekir.
- **Tasarım:** Etkiler, işletmelerin teşvikleri ne zaman aldıklarına ve programın işletmelerin büyümenin önündeki pratik engelleri aşmasına yardımcı olup olmadığına bağlı olarak değişebilir. Uygulanacak kontrol mekanizması ve etki analizi süreçlerinin ve sorumlularının da tayin edilmesi gerekir.
- **Ekosistem:** Teşviklerin kapsamlı değerlendirmelerinin, yerel ekonominin küresel rekabete karşı pozitif mücadele edip etmediği ve konut arzının ek nüfusa uyum sağlamak için kolayca genişleyip genişleyemeyeceği de dâhil olmak üzere, etkilerin ekonomi durumuna göre nasıl değişebileceğini dikkate alması gerekir.

Politika yapımcılar ve hükümet yetkilileri teşviklerini değerlendirirken, bu faktörlerin maliyetlerini ve faydalarını nasıl etkilediğini dikkatle değerlendirmelidirler. Ekonomik kalkınma hedefleri için daha popüler olan hibe programlarından bazıları, ürün geliştirme ve

pazarlamaya sahip küçük şirketlere veya teknoloji ticarileştirmeye sahip patent sahiplerine, gelecek vaat eden şirketleri özel finansman sağlayacak şekilde konumlandırmada yardımcı olur. Kamu parasını özel amaçlar için yönlendiren herhangi bir programda olduğu gibi, yeterli izleme ve özen gösterilmesi gerekmektedir. Devletin, bir kısmına sahip olmak veya teminat vermek yerine kredileri garanti ettiği programlar, rezervlerin temerrüde düşme durumlarını geri almak için yetersiz kaldığı ve devlet gelirine yapılan sürpriz çağrılarının yetersiz kalmaması için sürekli izlenmelidir.

Bir işletmenin başarılı bir şekilde genişlemesine veya yerini değiştirmesine neden olan ekonomik kalkınma teşviki, yerel sakinlere iş beklentilerini ve sonuç olarak gelirlerini artırarak fayda sağlayabilir. Ancak teşviklerin, gelecekteki vazgeçilen gelir, devlet hizmetlerine olan talebin artması ve ekonomi genelinde istenmeyen olumsuz etkiler şeklinde maliyetleri olabilir. Faydaların bu maliyetlerden daha ağır basması, birçok faktöre bağlıdır. Bu yukarıda yapılan analiz ve tespitlerden sonra aşağıdaki önerilerde bulunmak mümkündür:

1. Teşvik ve hibelerde üretime ağırlık vermek ve katma değeri yüksek ürünler üretilmesinin teşvik edilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, teşviklerin programlarının birbirini olumsuz etkilememesi önemlidir. Dolayısıyla yasal düzenlemeler teşvikler arası etkileşimler göz önünde bulundurularak yapılmalıdır (Karataş, 2016).
2. Teşvik uygulamalarının KOSGEB, Kalkınma Ajansları, il ticaret odalarının uyguladığı hibe ve teşvik programları ile bütünlük içinde devreye sokulması belirlenen hedefler doğrultusunda verimliliği daha da arttıracaktır (Akdeve & Karagöl, 2013, s. 348).
3. Önceki teşvik uygulamalarının sonuçları incelendiğinde özellikle az gelişmiş bölge kapsamında yer alan illerde yatırımlar için altyapının oluşması, yatırımları kolaylaştıracak duble yol, organize sanayi bölgeleri ve enerji temini gibi etmenlerin bulunması yeni yatırım uygulaması için bu bölgelerde olumlu neticeler doğuracaktır (Akdeve & Karagöl, 2013, s. 348).
4. Yürürlükteki teşvik programlarının faydalanma şartlarının kolaylaştırılması ve tüm teşvik programlarının e-Bildirge altında toplanarak otomasyon sistemine geçilmesi fayda sağlayacaktır.
5. İstihdam artışındaki en büyük etkisinden dolayı Ankara özelinde en fazla teşvik ve desteğinyenilikçi tarım sektörü, ağır sanayi ve savunma sanayisine verilmesi gerektiği söylenebilir.
6. Politika yapıcılar iyi gelişmiş politika paketleri oluşturduklarında, yenilik politikalarını ancak bir yenilik ortamının istikrarını güvence altına almak için nadiren değiştirmeleri gerekir.
7. Politika yapıcılar, yenilikçiler ve girişimciler için politikalar ve politika oluşturmayı şeffaf hale getirmelidir. Açık ve istikrarlı bir inovasyon politikası, inovatif aktiviteyi teşvik etmek için çok önemlidir. “Kazan-kazan” durumları belirsiz bir ortamda mümkün değildir. Bir politika hem politika yapıcılar hem de inovatif girişimciler için “oyun” kurallarına belirli bir süre boyunca bağlılıkları açısından “bağlayıcı” olmalıdır. Bir inovasyon politikası

ulusal düzeyde açıksa, bölgeler ve şehirler etkili politikalar geliştirebilir ve ulusal inovasyon politika oluşturma bağlamına dayalı inovasyon stratejileri faydalı sonuçlar doğurabilirler.

KAYNAKLAR

- Akdeve, E., & Karagöl, E. T. (2013). Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler Ve Ülke Uygulamaları . *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 330-351.
- Andersen, B., Samset, K. and Welde, M. (2016), “*Low estimates – high stakes: underestimation of costs at the front-end of projects*”, *International Journal of Managing Projects in Business*, Vol. 9 No. 1, pp. 171-193.
- Aykin, H., Arslanbaş, M., Dere, A., Özçelîk, A., Boyali, C., Ceceli, F., . . . Özkiliç, M. A. (2014). *Kalkınma Ajansları İnceleme ve Araştırma Raporu (Hizmete Özel)*. Ankara: Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, <http://www.tcgb.gov.tr/assets/dosya/20140130-2014-03.PDF>.
- Bartik, T. J. 2018. "Who Benefits From Economic Development Incentives? How Incentive Effects on Local Incomes and the Income Distribution Vary with Different Assumptions about Incentive Policy and the Local Economy." Upjohn Institute Technical Report No. 18-034. Kalamazoo, MI: W.E. Upjohn Institute for Employment Research. <https://doi.org/10.17848/tr18-034>
- Cantarelli, C.C., Flyvbjerg, B., Molin, E.J.E. and van Wee, B. (2010), “*Cost overruns in large-scale transport infrastructure projects: explanations and their theoretical embeddedness*”, *European Journal of Transport Infrastructure Research*, Vol. 10 No. 1, pp. 5-18.
- Cicmil, S. and Braddon, D. (2012), “Fading glory? Decision-making around the project – how and why ‘glory’ projects fail”, in Williams, T. and Samset, K. (Eds), *Project Governance: Getting Investments Right*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, pp. 221-255.
- Clark, S., Cebreiro, A. & Bohmer, A (2007). *Tax Incentives for Investment- A Global Perspective*, OECD Working paper, USA.
- Desai, M. A., Foley, C. F., & And Hines, J. R. (2004). A Multinational Perspective on Capital Structure Choice and Internal Capital Markets. *The Journal of Finance*, 2451–2487.
- Due, J. (1961). Studies of state-local tax influences on location of industry. *National Tax Journal* , 163-173.
- EB, (. B. (2016, 05 09). *Yatırım ve Teşvik İstatistikleri ve Yayınları*. Ekonomi Bakanlığı: <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewer.jspx?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-211107&parentPage=yatirim&contentTitle=Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Te%C5%9Fvik%20%C4%B0statistikleri%20ve%20Yay%C4%B1nlar%C4%B1&countryNa adresinden alınmıştır>
- Eisinger, P. (1988). *The rise of the entrepreneurial state*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Fisher, P., & Peters, A. (1997). Tax and spending incentives and enterprise zones. . *New England Economic Review*, 109-130.
- Flyvbjerg, B., Bruzelius, N. and Rothengatter, W. (2003), *Megaprojects and Risk: An Anatomy of Ambition*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Ginevičius, R., & Šimelytė, A. (2011). Government incentives directed towards foreign direct investment: a case of central and eastern europe. *Journal of Business Economics and Management*, 435-450.

- Glaeser, E. L. (1996) The Incentive Effects of Property Taxes on Local Governments, NBER Working Paper No. 4987, Public Choice, Springer, vol. 89(1-2), pages 93-111, October.
- Gümüş, E. (2013). Son Değişiklikler Çerçevesinde Yeni Teşvik Sistemi. *Mali Cozum Dergisi / Financial Analysis*, 89-132.
- Hassett, K. A., & Hubbard, R. G. (2002). Chapter 20 – Tax Policy and Business Investment. A. J. Auerbach, & R. Chetty içinde, *Handbook of Public Economics* (s. 1293–1343). Elsevier Science B.V.
- James, S. (2009). *Incentives and Investments: Evidence and Policy Implications*. USA: Investment Climate Advisory Services of the World Bank Group.
- Karataş, D. G. (2016). *Teşvikler Yoluyla İstihdam Yaratmak*. Fikir Üreten Fabrika'dan: <http://tusiad.org/tr/fikir-ureten-fabrika/item/7798-tesvikler-yoluyla-istihdam-yaratmak> adresinden alınmıştır
- KB-BGYUGM. (2014). *Devlet Denetleme Kurulu Kalkınma Ajansları Araştırma ve İnceleme Raporu Kapsamında Alınacak Tedbirlere*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı (hizmete özel).
- Man, J. (2001). Effects of tax increment financing on economic development. . C. Johnson, & J. Man içinde, *Tax increment financing and economic development* (s. 1010-1112). Albany: State University of New York Press.
- Morris, P.W. (2013), *Reconstructing Project Management*, John Wiley, Chichester.
- Newman, R., & Sullivan, D. (1988). Econometric analysis of business tax impacts on industrial location: What do we know, and how do we know it? *Journal of Urban Economics*, 215—234.
- Oakland, W. H. (1978). Local taxes and intraurban industrial location: A survey. G. F. Break içinde, *Metropolitan financing and growth management policies* (s. 13-30). Madison: University of Wisconsin Press. .
- Peters, A., & Fisher, P. (2002). *State enterprise zone programs: Have they worked?* Kalamazoo: W. E. Upjohn Institute for Employment Research Press.
- Rondinelli, D. A., & Burpitt, W. J. (2000). Do government incentives attract and retain international investment? A study of foreign-owned firms in North Carolina. *Policy Sciences, Volume 33, Issue 2*, 181-205.
- Samset, K. (2003), *Project Evaluation: Making Projects Succeed*, Tapir Akademisk Forlag, Trondheim.
- Samset, K. and Volden, G.H. (2012), “The proposal”, in Williams, T. and Samset, K. (Eds), *Project Governance: Getting Investments Right*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, pp. 46-80.
- Shenhar, A.J. (2004), “*Strategic project leadership®: toward a strategic approach to project management*”, *R&D Management*, Vol. 34 No. 5, pp. 569-578.
- Smith, F. (2003). *Conducting your Pharmacy practice Research project*. London: Pharmaceutical Press.
- Solberg, H.A. and Preuss, H. (2007), “*Major sports events and long-term tourism impacts*”, *Journal of Sports Management*, Vol. 21 No. 2, pp. 213-234
- TCEB, T. C. (2015, 12 31). *Yatırım Teşvik Bülteni*. Aralık 2015 verileri: <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-220206> adresinden alınmıştır
- TCEB, T. C. (2016, 08 23). *Yatırım Teşvik Sistemi*. Yatırımlarda Devlet Yardımları: <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-208652> adresinden alınmıştır
- van Wee, B. and Rietveld, P. (2013), “CBA: ex-ante evaluation of mega-projects”, in Priemus, H. and van Wee, B. (Eds), *International Handbook on Mega-Projects*, Edward Elgar, Cheltenham, pp. 269-290.
- Wasylenko, M. (1997). Taxation and economic development: The state of the economic literature. . *New England Economic Review*, 37—52.

Welde, M. and Odeck, J. (2017), “*Cost escalations in the front-end of projects – empirical evidence from Norwegian road projects*”, *Transport Reviews*, Vol. 37 No. 5, pp. 612-630.

Wilder, M. &. (1996). Rhetoric versus reality: A review of studies on state enterprise zone programs. *journal of the American Planning Association*, 473—491.

Yavan, N. (2011). Teşviklerin Bölgesel Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz . *Ekonomik Yaklaşım*, 65-104.

Zwikael, O. and Smyrk, J. (2012), “*A general framework for gauging the performance of initiatives to enhance organizational value*”, *British Journal of Management*, Vol. 23 No. S1, pp. 6-22.